

J
 POVERENJE
 D
 ZNAKONS
 INKLUSIJA
 DOSTUPNOST
 DOSTUPNOST
 DOKRIMINACIJA
 RAVNOPRAVNOST
 STEREOTIPI
 PRAVO
 EDUKACIJA
 INDIREKTNO
 NMAC
 INFORMACIJE
 PRAVO
 DIREKTNO
 NEPOŠTOVANJE
 OVERTENJE
 KSENOFOBIJA
 RAVNOST
 ODGOVORNOST
 INKLUZIVNOST
 RAVNOST
 PRAVO
 INKLUZIVNOST
 O
 S
 T

**HENDIKEP
 JE PITANJE
 LJUDSKIH
 PRAVA**

Mreže Mladih i Studenata sa Hendikepom Srbije i Crne Gore

HENDIKEP JE PITANJE LJUDSKIH PRAVA

Podržano od strane
 Švedskog Helsinškog Komiteta za Ljudska Prava

UVOD

Naziv publikacije:

HENDIKEP JE PITANJE LJUDSKIH PRAVA

Naziv i sedište izdavača:

UDRUŽENJE STUDENATA SA HENDIKEPOM

Vojvode Stepe 33
Beograd

Autorka:

Marija Dragović

Saradnici:

Bojan Stanojlović
Goran Pavlović
Nedeljko Jeremić
Vladimir Ćuk

Dizajn:

Nikola Vučićević

Lektura:

Biljana Samardžić

Podatak o izdanju:

Prvo izdanje

Štampa:

Scanner Studio, Beograd

Tiraž:

1000 komada

Beograd, 2006 godina

Brošura koja se nalazi pred Vama predstavlja analizu istraživanja koje je Udruženje studenata sa hendikepom sprovedo među osobama sa hendikepom u periodu od novembra 2005. do februara 2006. godine.

Cilj ovog istraživanja bio je da se ispituju iskustva i lični stavovi osoba sa hendikepom prema diskriminaciji na osnovu hendikepa i prema borbi protiv diskriminacije kroz različite vidove pravne pomoći.

Istraživanje je obavljeno na uzorku dobijenom slučajnim odabirom sa lista osoba s hendikepom iz udruženja osoba sa hendikepom iz Srbije i Crne Gore i upotrebom snowball-postupka uzimanja uzorka (postupak pri kojem se učesnici biraju na osnovu preporuke prethodnih učesnika - Trochim, 2004).

Tokom istraživanja anketirano je 545 osoba sa različitim oblicima hendikepa, različitog stepena obrazovanja i različitih uzrasta. Istraživanje je sprovedeno u 15 opština u Srbiji (Beograd, Aleksandrovac, Kraljevo, Kragujevac, Zaječar, Niš, Majdanpek, Leskovac, Bor, Doljevac, Svrlijig, Pirot, Kladovo, Negotin i Knjaževac) i 12 opština u Crnoj Gori (Podgorica, Bar, Nikšić, Berane, Cetinje, Žabljak, Bijelo Polje, Danilovgrad, Herceg Novi, Tivat, Mojkovac i Kotor).

Anketiranje je sprovedeno pomoću upitnika koji je u sebi sadržao pitanja sa ponuđenim odgovorom, pitanja bez ponuđenog odgovora i pitanja sa nekim ponuđenim odgovorima uz mogućnost da ispitanik sam doda novi odgovor. Upitnik se sastojao iz pet delova.

U prvom delu upitnika dobijeni su podaci na osnovu kojih je sačinjena analiza društvenog položaja ispitanih osoba.

Drugi deo upitnika dao je odgovore na osnovu kojih je analiziran odnos samih osoba sa hendikepom prema diskriminaciji na osnovu hendikepa. Diskriminacija je ispitana u odnosu na period života ispitanih osoba, a ispitana je i u odnosu na sredinu diskriminacije kako bi se utvrdilo gde su osobe sa hendikepom najviše diskriminisane. Ispitane osobe su, takođe, mogle da opišu situacije u kojima su bile diskriminisane, kako bi se videlo na koji način razumeju mehanizme diskriminacije.

U trećem delu ankete ispitano je poverenje u pravni sistem i odnos ispitanih prema pravnom zastupanju

osoba sa hendikepom u slučaju diskriminacije na osnovu hendikepa, kao i iskustva vezana za korišćenje pravne pomoći i dobijanje informacija o pravima uopšte.

Četvrti deo upitnika je istraživao u kojim oblastima je osobama sa hendikepom najneophodnija pravna pomoć, od kojih organizacija/institucija očekuju najveću podršku u pružanju pravnih usluga, kao i koji bi uslovi trebalo da budu ispunjeni kako bi se odlučili za direktnu akciju.

Peta grupa pitanja imala je za cilj da ispita na koji način ispitane osobe doživljavaju položaj osoba sa hendikepom u odnosu na celokupno društvo, da se ispituju potrebe osoba sa hendikepom kada je pravna pomoć u pitanju, kao i spremnost da se lično angažuju na ostvarivanju istih

Udruženje studenata sa hendikepom je za ovo istraživanje uspelo da obezbedi volontersku pomoć sa Katedre za hendikep i ljudski razvoj Univerziteta Ilinoi (University of Illinois) u Čikagu. Pored istraživačkog tima Udruženja, veliki doprinos u istraživanju dale su i partnerske organizacija iz Niša, Kragujevca i Podgorice koje su deo Mreže mladih i studenata sa hendikepom, kao i organizacije sa kojima Udruženje ima dobru saradnju: Udruženje građana sa hendikepom "SIZIIF" Svrlijig, Udruženje "FRIEND" Majdanpek, Udruženje građana "Dobro drvo" Zaječar, Udruženje osoba sa hendikepom "Fenix" Piroć, Dečji klub bez diskriminacije "Ljubav, vera, nada" Kraljevo.

Neki rezultati dobijeni u ovom istraživanju bitno se razlikuju od malobrojnih zvaničnih podataka. Važno je naglasiti da dobijeni rezultati važe samo za anketirani uzorak osoba sa hendikepom, a ne za celokupnu populaciju osoba sa hendikepom.

ISTRAŽIVANJE MEĐU OSOBAMA SA HENDIKEPOM

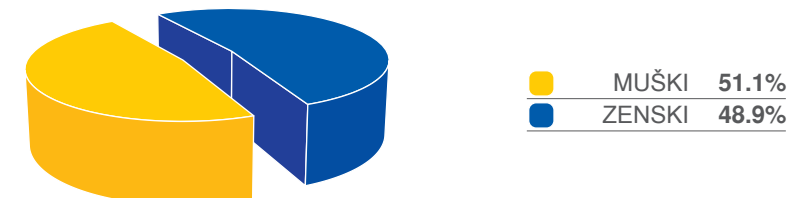
O UZORKU

Kao faktori bitni za naše istraživanje uzeti su: pol ispitanih osoba, uzrast, vrsta hendikepa, socijalni status (pod čime se podrazumeva obrazovanost, zaposlenost i platežna moć ispitanih), zatim mesto stanovanja – tokom odrastanja i trenutno.

POL ISPITANIH OSOBA

Istraživanjem je obuhvaćeno 545 osoba sa hendikepom, od čega je 51,1% bilo osoba muškog pola, a 48,9% ženskog pola.

POL ISPITANIH OSOBA

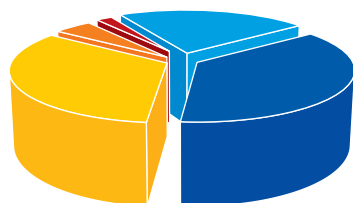
01*

Udruženje studenata sa hendikepom odlučilo se za korišćenje termina "osoba sa hendikepom", sem ovog, organizacije u Srbiji i u Crnoj Gori koriste i termin "osobe sa invaliditetom"

UZRAST ISPITANIH OSOBA

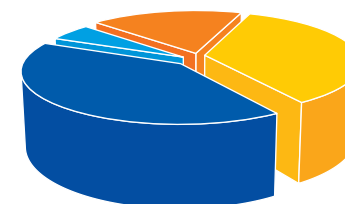
20,6% ispitanih osoba je u starosnoj grupi do 24 godine, 38,2% u grupi od 25 do 39 godina, 34,9% od 40 do 59 godina, 4,2% od 60 i više godina, a 2,2% ispitanika ostavilo je pitanje o godinama života bez odgovora.

GODINE ŽIVOTA ISPITANIKA

DO 24	20.6%
25-39	38.2%
40-59	34.9%
PREKO 60	4.2%
BEZ ODGOVORA	2.2%

TREKUTNO MESTO STANOVANJA ISPITANIKA

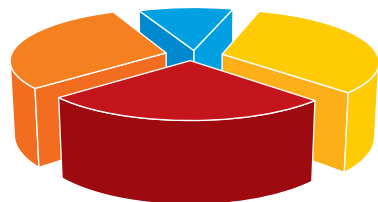
MANJE OD 1000	6.8%
OD 1000 DO 10 000	16.7%
OD 10 000 DO 100 000	32.7%
PREKO 100 000	43.9%

Upoređivanjem dobijenih odgovora na prethodna dva pitanja vidi se da veliki broj ispitanih osoba, koje su odrasle u manjim sredinama, sada živi u većim. 13,8% ispitanica i ispitanika odraslo je u mestima sa manje od 1.000 stanovnika, a upola je manji procenat onih koji i dalje žive u tako maloj sredini. Slična situacija je i sa mestima od 1.000 do 10.000 stanovnika. U ovakvoj sredini je odraslo 22,9% ispitanih, a trenutno ih 16,7% i dalje živi tamo, pri čemu se procenat osoba sa hendikepom koje žive u mestima sa više od 100.000 stanovnika znatno povećao. U ovakvoj sredini odraslo je 26,4% osoba sa hendikepom, a trenutno živi 43,9%.

MESTO STANOVANJA

Sledeća dva grafikona prikazuju strukturu ispitanih osoba s obzirom na veličinu mesta stanovanja, odnosno broj stanovnika u tome mestu, i to u mestu stanovanja tokom odrastanja i u trenutnom mestu stanovanja.

MESTO STANOVANJA TOKOM ODRASTANJA ISPITANIKA

MANJE OD 1000	13.8%
OD 1000 DO 10 000	2.9%
OD 10 000 DO 100 000	36.7%
PREKO 100 000	26.4%

SOCIJALNI STATUS

Socijalni status ispitanika i ispitanica posmatran je kroz stepen stečenog obrazovanja i vrstu završene/pohađane škole, zatim materijalni položaj i zaposlenost.

OBRAZOVANJE^{02*}

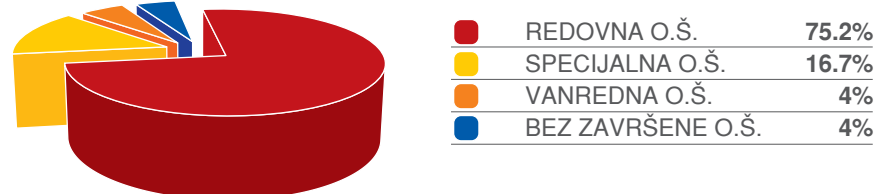
Što se tiče obrazovanosti ispitanih osoba podaci dobijeni u ovom istraživanju su sledeći:

Osnovno obrazovanje

75,2% ispitanih osoba završilo je redovnu osnovnu školu, 16,7% specijalnu osnovnu školu, 4% završilo je

vanrednu osnovnu školu, a isti postotak ispitanih nema završeno osnovno obrazovanje.

ZAVRŠENA OSNOVNA ŠKOLA

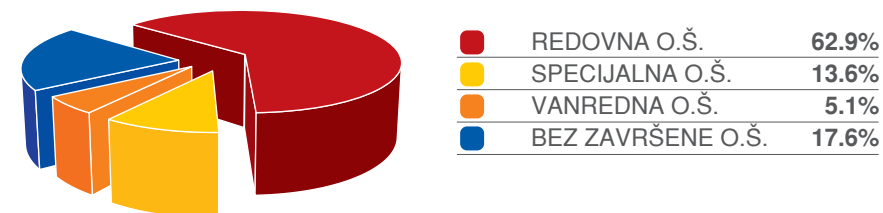
Srednje obrazovanje

62,9% ispitanih osoba završilo je redovnu srednju školu, 13,6% specijalnu srednju školu, 5,1% vanrednu srednju školu, dok 17,6% ispitanih nije završilo srednju školu, a 0,7% je pitanje o završenoj srednjoj školi ostavilo bez odgovora.

02*

Prema podacima objavljenim u “Strategiji za smanjenje siromaštva u Srbiji” Vlade Republike Srbije, 2003. godine broj dece sa hendikepom iznosi 7-10% u odnosu na učeničku populaciju. Oko 15% dece sa hendikepom upisano je u specijalne škole. Ostali se nalaze u redovnim školama, ali bez posebne podrške, ili su van sistema obrazovanja. Samo 1% dece sa hendikepom predškolskog uzrasta obuhvaćeno je obrazovnim aktivnostima. Takođe, svega 7% ima završeno visoko obrazovanje, a 50% je bez obrazovanja ili samo sa osnovnim obrazovanjem.

ZAVRŠENA SREDNJA ŠKOLA

Visoko obrazovanje

13% ispitanih osoba završilo je višu školu, 12,5% osnovne studije, četiri ispitanice osobe imaju završene magistarske studije, dok samo jedan ispitanik ima završene doktorske studije. 73,3% ispitanih nema završeno visoko obrazovanje (treba uzeti u obzir da u ovaj deo uzorka ulaze i osobe koje su trenutno na studijama).

ZAVRŠEN NIVO VISOKOG OBRAZOVANJA

ZAPOSLENOST ISPITANIH OSOBA

03*

Samo 117, odnosno 20,6% ispitanih je zaposleno, od čega njih 59 radi u državnom sektoru, 33 u neprofitnom i 25 u profitnom, odnosno privatnom sektoru.

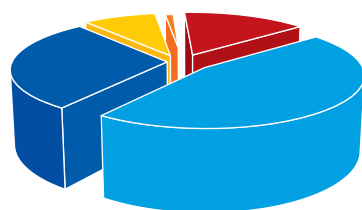
03*

Prema istom izvoru, 13% osoba sa hendikepom ima priliku da radi, samo trećina zaposlenih ima radno mesto prilagođeno potrebama, a 40% zaposlenih ima prilagođenu organizaciju rada (početak rada, dužina rada, obim posla i pauza).

PRIHODI PO ČLANU PORODICE^{04*}

Da bi se utvrdio socijalni status u smislu materijalnog stanja, ispitanima su ponuđeni različiti intervali mesečnih prihoda po članu porodice.

MESEČNI PRIHODI PO ČLANU PORODICE

MANJE OD 5000 DIN.	41.7%
OD 5000 DO 10 000 DIN.	29%
OD 10 000 DO 25 000 DIN.	12%
PREKO 25 000 DIN.	2%
NE ŽELIM DA ODGOVORIM	14.9%

Porodice ispitanih izuzetno su lošeg materijalnog stanja, jer čak 41,7% ispitanih osoba sa hendikepom živi u porodicama u kojima je mesečni prihod manji od 5.000 dinara po članu, a 29% ispitanih živi u porodicama sa prihodom od 5.000 do 10.000 dinara po članu.

HENDIKEP

66,1% ispitanih osoba steklo je hendikep u periodu od rođenja do 6. godine života, 7,9% od 7. do 14. godine, 6,8% u periodu od 15. do 19. godine i 19,3% ispitanih steklo je hendikep sa 20 ili više godina. S obzirom na to da ljudi često imaju više od jednog tipa hendikepa, ispitanici su mogli da zaokruže više od jednog odgovora, na osnovu čega su kasnije pravljeni dodatne kategorije. Procenti ispitanih osoba sa različitim

tipovima hendikepa dati su u tabeli 1.

04*

Prihodi porodica osoba sa hendikepom veoma su niski i većinom ispod granice siromaštva. 70% osoba sa hendikepom imalo je 2001. godine izuzetno niske prihode, a uzroci su nizak nivo obrazovanja i niska stopa zaposlenosti. (Strategija za smanjenje siromaštva u Srbiji)^{05*} Granica siromaštva u Srbiji određena je na nivou mesečnih primanja od 4.970 dinara po osobi. (Banka hrane u Srbiji i Crnoj Gori, novembar 2005.)

Tabela 1: Procenti ispitanika/ca sa različitim tipovima hendikepa

Tip hendikepa	Broj ispitanih	Postotak anketiranih osoba
Korisnik/ca kolica	117	21,5
Otežano kretanje	198	36,3
Nedostatak ekstremiteta	15	2,8
Potpuno oštećenje vida	35	6,4
Delimično oštećenje vida	41	7,5
Potpuno oštećenje sluha	18	3,3
Delimično oštećenje sluha	11	2
Hronična oboljenja i fiziološka oštećenja	23	4,2
Teškoće u govoru i učenju	8	1,5
Korisnik/ca kolica sa otežanim govorom	7	1,3
Otežano kretanje sa otežanim govorom	12	2,2
Potpuno ili delimično oštećenje vida sa hroničnim oboljenjem/fiziološkim oštećenjem	3	0,6
Otežano kretanje kombinovano sa nekim drugim tipom hendikepa	12	2,2
Delimično oštećenje sluha kombinovano sa nekim drugim tipom hendikepa	16	2,9
Kombinovano dva ili više tipova hendikepa	21	3,9
Bez odgovora	8	1,5

06*

Astma, dijabetes, hemofilija, epilepsija i druga različita stanja koja se mogu smatrati „nevidljivim” tipom**hendikepa**

DISKRIMINACIJA

Jedan od osnovnih ciljeva istraživanja bio je da se utvrdi odnos osoba sa hendikepom prema različitim oblicima diskriminacije na osnovu hendikepa. Diskriminacija je ispitivana u odnosu na pol, životno doba, tip hendikepa, socijalni status, mesto stanovanja tokom odrastanja i trenutno mesto stanovanja ispitanih osoba. Osim toga, ispitanice i ispitanici su mogli da opišu situacije u kojima su bili diskriminirani, kako bi se videlo na koji način oni sami razumeju mehanizme diskriminacije.

Na pitanje da li su nekada bile diskriminirane zbog svog hendikepa 63,3% ispitanih osoba sa hendikepom odgovorilo je potvrdno, a 36,7% odgovorilo je da nikada nisu doživeli diskriminaciju zbog hendikepa.

Pol i diskriminacija

Među osobama koje su izjavile da su bile žrtva diskriminacije na osnovu hendikepa 48% su muškog, a 52% su ženskog pola.

Uzrast i diskriminacija

Najveći procenat ispitanih osoba koje izjavljuju da su doživele diskriminaciju po osnovu hendikepa čine pripadnici starosne grupe od 25 do 39 godina (42,5%). Kompletan pregled je dat u tabeli 2:

Pol i diskriminacija

Na osnovu rezultata istraživanja u najvećoj meri diskriminisanima osećaju se ispitanice i ispitanici sa teškoćama u govoru i učenju, a zatim osobe sa hroničnim oboljenjima i fiziološkim oštećenjima.

U tabeli 3 dat je postotak ispitanih po kategorijama hendikepa na osnovu kojih smatraju da su doživeli diskriminaciju.

Tabela 2: Uzrast i diskriminacija

Uzrast (u godinama)	Postotak diskriminiranih ispitanica/ispitanika
do 24	23
Od 25 do 39	42,5
Od 40 do 59	30,4
Preko 60	4,1

Tabela 3: Tip hendikepa i diskriminacija

Tip hendikepa	Postotak diskriminiranih ispitanica/ispitanika
Teškoće u govoru i učenju	287,5
Hronična oboljenja i fiziološka oštećenja	82,6
Kombinovano dva ili više tipova hendikepa	81
Otežano kretanje sa otežanim govorom	75
Delimično oštećenje vida	73,2
Delimično oštećenje sluha	72,7
Potpuno oštećenje sluha	66,7
Potpuno ili delimično oštećenje vida sa hroničnim oboljenjem/fiziološkim oštećenjem	66,7
Otežano kretanje kombinovano sa nekim drugim tipom hendikepa	66,7
Delimično oštećenje sluha kombinovano sa nekim drugim tipom hendikepa	62,5
Korisnik/ca kolica	60,7
Nedostatak ekstremiteta	60,0
Otežano kretanje	58,6
Potpuno oštećenje vida	57,1
Korisnik/ca kolica sa otežanim govorom	57,1

Mesto stanovanja tokom odrastanja i diskriminacija

Praćenjem diskriminacije u odnosu na mesto stanovanja tokom odrastanja, zaključuje se da je osećaj diskriminisanosti na osnovu hendikepa prisutan u gotovo istoj meri u svim sredinama, bez obzira na veličinu. No, ipak kao mesta najčešće diskriminacije tokom odrastanja možemo izdvojiti ona sa više od 100.000 stanovnika, kako se izjasnilo 68,8% ispitanih. Pregled je dat u tabeli 4.

Tabela 4: Mesto odrastanja i diskriminacija

Broj stanovnika	Postotak diskriminiranih ispitanica/ispitanika
manje od 1000	60
od 1000 do 10000	68
od 10000 do 100000	57.7
više od 100000	68.8

Trenutno mesto stanovanja i diskriminacija

Praćenjem diskriminacije u odnosu na mesto u kome ispitanici trenutno žive, dobijeni su drugačiji procenti u odnosu na prethodno pitanje, što se može videti u tabeli 5. Ovoga puta, najveći broj diskriminiranih ispitanica i ispitanika živi u mestu od 1.000 do 10.000 stanovnika (72,5%).

Tabela 5: Mesto trenutnog stanovanja i diskriminacija

Broj stanovnika	Postotak diskriminiranih ispitanica/ispitanika
manje od 1000	59.7
od 1000 do 10000	72.5
od 10000 do 100000	56.7
više od 100000	65.3

Završena osnovna škola i diskriminacija

58,3% ispitanih osoba koje su završile redovnu osnovnu školu, 77,3% koje su završile vanrednu osnovnu školu, 78% koje su završile specijalnu osnovnu školu i 81,8% osoba koje nisu završile osnovnu školu smatraju da su bile žrtve diskriminacije na osnovu hendikepa. Zanimljivo je da najveći doživljaj diskriminacije postoji kod anketiranih koji nisu završili ni osnovno obrazovanje, a najmanji kod onih koji su osnovno obrazovanje stekli u redovnoj školi.

Završena srednja škola i diskriminacija

56,3% ispitanih osoba koje su završile redovnu srednju školu, 89,3% koje su završile vanrednu srednju školu, 78,4% koje su završile specijalnu srednju školu i 67,7% osoba koje nisu završile srednju školu smatraju da su bile žrtve diskriminacije na osnovu hendikepa.

Stečeno visoko obrazovanje i diskriminacija

69% ispitanih koji su završili višu školu, 57,4% koji su završili osnovne studije, svi ispitanici koji imaju završene magistarske studije (4 ispitanice i ispitanika) i 1 ispitanik koji imaju završene doktorske studije izjavili su da su bili žrtve diskriminacije na osnovu hendikepa.

Diskriminacija i životno doba

Ispitanim osobama, koje su izjavile da su bile žrtve diskriminacije po osnovu hendikepa, ponudene su četiri mogućnosti – detinjstvo, mladost, zrelo doba i starost – kako bi se ispitalo u kom životnom dobu su, po njihovom mišljenju, bili najviše diskriminirani. Ispitanici su mogli da zaokruže jedan ili više odgovora. Pregled odgovora je dat u tabeli 6.

Tabela 6: Period života i diskriminacija

Životno doba	Postotak diskriminiranih ispitanica/ispitanika
Detinjstvo	31,8
Mladost	45,9
Zrelo doba	27,3
Starost	13

Prema rezultatima, najviše ispitanih osoba (45,9%) izjavilo je da je bilo diskriminirano po osnovu hendikepa u mladosti. Predpostavlja se da su ljudi u ovom periodu života najosetljiviji u odnosima sa svojom okolinom, pa je samim tim i osećaj diskriminisanosti jači.

Sredine diskriminacije

Ispitanim osobama ponuđena je lista potencijalnih sredina diskriminacije. Ovde je takođe bilo moguće zaokružiti jedan ili više odgovora. Dobijeni rezultati su prikazani u tabeli 7.

Tabela 7: Sredine diskriminacije

Sredina	Postotak diskriminiranih ispitanica/ispitanika
Zdravstvene ustanove i bolnice	20,2
Osnovna škola	19,1
Banke, pošte i opštinske službe	17,2
Na putovanjima	17,1
Među prijateljima	17,1
Prodavnicama	16,2
Srednja škola	15,2
Na radnom mestu	9,9
U centrima za socijalni rad	9,9
U široj porodici	9
Fakultet	7,9
U rezidencijalnoj ustanovi (studentskom domu/internatu/dnevnom boravku)	7
Prilikom glasanja na izborima	7
Na sudu/pravnim institucijama	6,8
U tradicionalnim organizacijama osoba sa hendikepom	5,9
U najužoj porodici	4,4
Prilikom prijavljivanja/izvođenja različitih programa neformalnog obrazovanja	3,5
U nevladinim organizacijama osoba sa hendikepom	2,8

Zdravstvene ustanove i bolnice su mesto gde je najveći broj ispitanih osoba doživelo diskriminaciju. Najviše su diskriminirane ispitanice i ispitanici sa potpunim oštećenjem sluha (38,9%), zatim sa potpunim oštećenjem vida (37,1%) i ispitanice koje imaju hronična oboljenja ili fiziološka oštećenja (30,4%). Na drugom mestu po broju slučajeva diskriminacije jeste osnovna škola. Ovde su najčešće bile diskriminirane osobe sa delimično oštećenim sluhom (36,4%), osobe sa hroničnim oboljenjima ili fiziološkim oštećenjima (34,8%), zatim ispitanice koje se otežano kreću i imaju otežan govor (kao jedinstvena kategorija), kao i oni koji pored otežanog kretanja imaju još neki hendikep (33,3%). Daljom analizom odgovora vezanih za sredinu diskriminacije dobijeni su neki interesantni rezultati o

diskriminaciji u obrazovnim ustanovama i pri zapošljavanju.

Među ispitanima, koji su izjavili da su doživeli diskriminaciju u osnovnoj školi, najveći je procenat onih koji su završili vanrednu osnovnu školu (40,9%). Pregled odgovora je dat u tabeli 8.

Tabela 8: Diskriminacija u osnovnoj školi

Vrsta završene osnovne škole	Postotak diskriminiranih ispitanika/ispitanica
Vanredna	40,9
Specijalna	25,3
Redovna	17,3
Bez završene osnovne škole	4,5

Među ispitanima koji su doživeli diskriminaciju u srednjoj školi najviše je onih koji su završili vanrednu srednju školu – njih 35,7%. Potom sledi isti raspored kao u prethodnom slučaju, što je prikazano u tabeli 9.

Tabela 9: Diskriminacija u srednjoj školi

Tip završene srednje škole	Postotak diskriminiranih ispitanika/ispitanica
Vanredna	35,7
Specijalna	23
Redovna	15,5
Bez završene srednje škole	2,1

11,3% ispitanih osoba koje su završile višu školu, 19,1% onih koji su završili osnovne studije, 2 ispitanika (50%) koji su završili magistarske studije i 7,9% koji još uvek nemaju visoko obrazovanje doživeli su diskriminaciju na fakultetu.

Takođe, 23,2% ispitanih osoba koji su zaposleni i 6,1% ispitanih koji trenutno nisu zaposleni doživeli su diskriminaciju na radnom mestu.

Pored ponuđenih odgovora, ispitanici su imali mogućnost da identifikuju još neku sredinu u kojoj su doživeli

diskriminaciju, a koja nije bila ponuđena kao mogućnost. Evo nekih od najzanimljivijih odgovora:

«Na svakom koraku gde sam se pojavila.»
 «Na ulici.»
 «Mesto stanovanja (komšije).»
 «Prilikom korišćenja GSP-a, taxi-ja, stomatoloških usluga...»

Bilo je i komentara koji su bili neutralni po pitanju diskriminacije:

«Ne obraćam pažnju na okolinu.»

I komentara gde ispitane osobe ističu da nisu nikada bile diskriminirane:

«Osoba sa hendikepom koja živi u okruženju koje ima pun senzibilitet prema njoj.»

«Nisam bio žrtva diskriminacije.»

Doživljeni slučajevi diskriminacije

Iako je 63,3% ispitanih osoba sa hendikepom bilo žrtva diskriminacije, samo 19,4% od onih koji su doživeli diskriminaciju bilo je spremno i da opiše slučajeve diskriminacije. Veći deo ispitanih osoba ili je preskakao ovo pitanje, ili je davao odgovore kao što su: "Ne želim da ih se sećam", "Najradije ne bih o tome", "Ne želim da pričam o tome – niko ne bi mogao da me razume".

Slučajevi diskriminacije koje su ispitane osobe navele mogu se posmatrati na više načina. Najuočljivija je podela na osnovu sredine u kojoj se diskriminacija dogodila, pa su dobijeni odgovori grupisani na sledeći način:

SLUČAJEVI DISKRIMINACIJE TOKOM OBRAZOVANJA

“Na fakultetu, kad su odbijali da mi otključaju sporedna vrata, jedina na koja mogu da uđem i prisustvujem nastavi.”

“Odbijanje direktora srednje škole da mi omogući upis zbog mog hendikepa uprkos proseku ocena iz osnovne škole koji su zadovoljavali kriterijum.”

“Na ispitu na fakultetu profa je prokomentarisao da osobe sa hendikepom ne treba da studiraju”

“Prilikom upisa u višu školu nisam primljenja iako sam položila prijemni test.”

“Na katedri za arapski su rekli da nema mesta za studente kao ja.”

SLUČAJEVI DISKRIMINACIJE PRILIKOM PUTOVANJA

“Pri izlasku iz aviona smo išli drugim putem u odnosu na ostale putnike-prevezeni smo ambulatnim kolima.”
„Prilikom putovanja kada mi je kondukter u autobusu rekao: Gde si ti tako nesposobna pošla?”

SLUČAJEVI DISKRIMINACIJE VEZANI ZA ZAPOŠLJAVANJE I POSAO

“Neposredno pre povrede sam potpisao profesionalni ugovor sa odbojkaškim klubom i samim tim bio osigurao zdrastveno, međutim, nikakvu nadoknadu ni pažnju od kluba nisam dobio niti smo ikad kontaktirali.”
“Direktor centra za socijalni rad je pokušao da povede postupak za lišavanje moje radne sposobnosti. Sekretar organizacije slepih je prilikom konkursa za radno mesto u školi za slepe smatrao da slepa osoba ne može to da radi bez obzira na kompetencije.”
“Kada sam se prijavila na konkurs za prijem u radni odnos na mesto profesora u srednjoj školi, za šta sam imala najbolje predispozicije, direktor mi je rekao ne želim da primim osobu sa hendikepom”.

SLUČAJEVI DISKRIMINACIJA PRILIKOM GLASANJA

“Na glasanju na izborima kažu mi da samo šarnem ako ne vidim gde da se potpišem.”
“Kada sam postala punoletna, kada sam otišla da glasam rečeno mi je da me nema u biračkom spisku jer ne postojim za ovu državu.”
“Nisam mogao da glasam na izborima zbog fizičkih barijera; U fondu za PIO gde nisam mogao da uđem, a kad su me uneli, komisija je postupala kao da sam lopov i da sam došao da uzmem mesto njihovo.”

OSTALI SLUČAJEVI DISKRIMINACIJE

“Kada sam otišla da vadim ličnu kartu policajac je rekao da sam prva osoba koja traži ličnu kartu i da ne razume šta će to meni.”
“Često se prodavci i službenici civilnih ustanova obraćaju pratiocu a ne meni lično...”
“2005-a godina! Odlazak kod dermatologa u privatnu polikliniku, vlasnica klinike je vređala i napala mene i moju mamu zbog mojih kolica jer oni nisu zaduženi da nam pomognu oko ulaza na njihovu kliniku, a da pritom

na ulazu imaju dva stepenika.”
“Idem ulicom sa prijateljem i držim ga za ruku a prolaznik viče Pederu!” (Ovaj odgovor je dala osoba oštećenog vida.)

“Kad se nalazim u društvu i kad novopridošla osoba izbegne da se rukuje sa mnom pošto je to prethodno učinila sa svim prisutnim osobama.”
“U kvartu gdje živim bacili su mi u stan flašu napunjenu malom nuždom i velikom nuždom kroz prozor, a radi ismejavanja jer sam osoba sa hendikepom.”

Slučajevi diskriminacije koje su navodile ispitane osobe mogu se posmatrati i prema vrsti diskriminacije. Najveći broj dobijenih komentara odnosi se, pre svega, na individualnu diskriminaciju (oblik neposredne diskriminacije) tj. ponašanje pojedinca ili grupa ljudi sa namerom da se proizvede štetna posledica po drugog pojedinca ili grupu.

“Polazak u školu, jer nijedan učitelj nije hteo da me primi u razred. Tu su bila izvlačenja drvca pa ko izvuče manje kod tog učitelja da budemo u razredu itd.”
“Prilikom polaganja jednog ispita odgovori su bili potpuno tačni, ali profesor je dao manju ocenu smatrajući da kao osoba sa hendikepom ne trebam imati veću ocenu.”
“Kad se nalazim u društvu i kad novopridošla osoba izbegne da se rukuje sa mnom pošto je to prethodno učinila sa svim prisutnim osobama.”
“Taksi koji sam pozvala, kada je došao, taksista se ”napravio lud” i rekao da ne čeka mene i ako sam znala tačni broj vozila.“

Moglo bi se zaključiti da je individualna diskriminacija najčešći vid diskriminacije. Međutim, u većini slučajeva nije tako. Ovaj oblik diskriminacije je direktan, najlakše se uočava i zbog toga najčešće i spominje.

Postoje još dve vrste diskriminacije koje se, takođe, naziru kroz neke komentare. Institucionalna diskriminacija (takođe vid neposredne diskriminacije) odnosi se na politiku neke institucije, kao i na ponašanje pojedinaca koji kontrolišu instituciju i primenjuju politiku institucije sa namerom da se proizvede različita i štetna posledica po nekog pojedinca ili drugu grupu. Navedeni su neki od opisanih slučajeva diskriminacije koji oslikavaju institucionalnu diskriminaciju:

«Kada sam završila srednju medicinsku školu na diplomi mi je pisalo fizioterapeutski tehničar oštećenog vida.”

“Prilikom putovanja na našim aerodromima bila sam tretirana kao pacijent zbog svog hendikepa iako sam usluge na aerodromu koristila isključivo radi turističkih i radnih putovanja.”
“Prilikom kupovine mobilnog aparata u Mobtelovom predstavništvu nisu mi dozvolili da potpišem ugovor uz objašnjenje gluvi, slepi i nepokretni nemaju pravo da sklapaju ugovor sa nama”.

Iz gore navedenih primera jasno se vidi mehanizam institucionalne diskriminacije, gde institucija ili preduzeće ima takvu politiku da osobe sa hendikepom automatski stavlja u nepovoljan položaj u odnosu na ostale građanke i građane.

Treća vrsta diskriminacije jeste strukturalna diskriminacija i ona se odnosi na politiku neke institucije, kao i na ponašanje pojedinaca koji kontrolišu instituciju i primenjuju politiku institucije, koji su u nameri neutralni, ali za rezultat imaju različit tretman neke grupe i/ili štetne posledice po nju (vid posredne diskriminacije). Ova vrsta diskriminacije je, možda, najzanimljivija, ali je pojedinci retko primećuju, jer je u nameri neutralna i teško se prepoznaje njen pravi izvor.

Samo jedan komentar iz istraživanja opisuje ovu vrstu diskriminacije i možda je najznačajniji od svih komentara koji su dobijeni, a tiču se opisa diskriminacije na osnovu hendikepa. On glasi:

«Zbog svog hendikepa uvek i svuda osetim diskriminaciju, zato što nisam mogla da završim školovanje, ostala sam nezaposlena, zbog nepristupačnosti svuda oko nas.»

Mala je verovatnoća da su se, na primer, školske zgrade gradile sa namerom da korisnici i korisnice kolica nemaju pristup, ali upravo je to razlog što mnogi od njih odustaju od redovnog obrazovanja. Nedostatak ili loš kvalitet obrazovanja vodi do otežanog nalaženja posla, što zatim dovodi do lošeg materijalnog stanja porodica osoba sa hendikepom. Ukupne posledice po uključenost u društvo su velike i često se teško uklanjaju. Strukturalna diskriminacija je lančana i veoma je teško uperiti prstom na diskriminatora, naći joj početak i kraj.

POVERENJE U PRAVNI SISTEM I PRAVNO ZASTUPANJE

U ovom delu ankete ispitivalo se kakav je odnos ispitaniih osoba sa hendikepom prema pravnom zastupanju u slučaju diskriminacije na osnovu hendikepa, kao i iskustva vezana za korišćenje pravne pomoći i mogućnost dobijanja informacija o pravima uopšte.

Ispitane osobe upitane su za mišljenje u kojoj meri je važno ostvarivanje ljudskih i zakonom garantovanih prava osoba sa hendikepom putem pravnog zastupanja. Čak 92,7% ispitanika i ispitanica smatra da je pravno zastupanje osoba sa hendikepom važno ili veoma važno. Pored ocenjivanja važnosti ostvarivanja ovih prava, ispitanima je data mogućnost da daju i neki komentar. Većina komentara odnosi se na neophodnost izjednačavanja prava osoba sa hendikepom i osoba bez hendikepa, što se vidi iz sledećih primera:

«Veoma je važno da osobe sa hendikepom znaju koliku pravnu podršku mogu da imaju jer je to jedan od načina da se smanji diskriminacija.»

«Sve zakone koji su propisani u pravilniku Ujedinjenih nacija, trebalo bi poštovati u našoj državi, ali nije tako.»

Bilo je i nekoliko komentara iz kojih se jasno vidi da neke ispitanice i ispitanici prava osoba sa hendikepom, pre svega, povezuju sa pravom na ostvarivanje povlastica.

“I ovako je mali broj ljudi upoznat sa svojim pravima i beneficijama, to treba ispraviti i sprovesti na svim nivoima njihovo ostvarenje.”

“Ako invalid ima pravo na auto i ja bih trebalo da imam pravo.”

Najinteresantniji je sledeći komentar, jer opisuje suštinu značaja pravne zaštite osoba sa hendikepom u slučaju diskriminacije, kao i ulogu države u edukaciji celokupnog društva o ovoj tematici :

«Potrebno je naglasiti i neophodnost stvaranja opšte svesti o pravima osoba sa hendikepom/invaliditetom, tj. potrebno je da država i celokupno društvo stvaraju edukativnu podlogu kako bi osobe sa hendikepom/invaliditetom same stekle svest o legitimnosti njihovih ljudskih i građanskih prava. Osim toga, jako je važno raditi na edukaciji većine građana koji nemaju hendikep, tj. na razvijanju i pravilnom usmeravanju njihove svesti ka neophodnosti ravnopravnog tretiranja osoba sa hendikepom, na prevazilaženju predrasuda i na neprestanom razvijanju svesti da osobe sa hendikepom imaju neotuđivo pravo da budu tretirani kao ravnopravni članovi društvene i državne zajednice, u svim segmentima. To se naravno odnosi i na sve oblike pravnog zastupanja, u svim slučajevima kada se osobe sa hendikepom obrate nadležnim institucijama za takvu vrstu pomoći.»

Još jednom se potvrđuje da osobe sa hendikepom na različite načine poimaju diskriminaciju. Mnogi smatraju da su diskriminirani samo u slučajevima kada nisu u mogućnosti da budu povlašćeni zbog svog hendikepa, pa i pravnu pomoć vezuju za ostvarivanje prava na povlastice. Neophodno je celom društvu, gde spadaju i osobe sa hendikepom, približiti opšti koncept ljudskih prava i jednakih mogućnosti kao i važnost njihove primene.

Iskustva vezana za korišćenje pravne pomoći

36,8% ispitanih osoba koje su bile diskriminirane tražilo je pravnu pomoć zbog diskriminacije po osnovu hendikepa. 69,3% od toga broja dobilo je zatraženu pravnu pomoć.

Povod za traženje pravne pomoći

Od ispitanih osoba zahtevalo se da navedu razloge zbog kojih su tražili pravnu pomoć. Pravna pomoć najčešće je zatražena zbog ostvarivanja prava na tuđu negu i pomoć, veliki broj ispitanih je tražio pravnu pomoć pri upisu u školu ili na fakultet, pri zapošljavanju ili zbog ostvarivanja prava na zadržavanje radnog mesta i sprečavanje prevremenog penzionisanja. Neke od ispitanih osoba su odgovorile da su se angažovale

samo oko informisanja o svojim pravima.

Ispitanima je ponuđena lista institucija i organizacija koje bi trebalo da pružaju pravnu pomoć i zamoljeni su da na njoj zaokruže one institucije i organizacije kojima su se obratili. Ponuđena lista i dobijeni rezultati dati su u tabeli 10:

Tabela 10: Organizacije/institucije od kojih je tražena pravna pomoć

Institucija/organizacija	Postotak ispitanih osoba
Centar za socijalni rad	20,9
Nadležna opštinska/gradska služba	7,5
Nezavisni pravnik (privatnik)	7,5
Tradicionalna organizacija osoba sa hendikepom	7
Nevladina organizacija osoba sa hendikepom	6,4
Ministarstvo ^{07*}	5,7
NVO koja se bavi pravnom pomoći/ljudskim pravima	2,6

Najveći broj osoba koje su tražile pravnu pomoć obratio se centrima za socijalni rad – 20,9% od ukupnog broja. Da podsetimo, iz pitanja u vezi sa doživljenom diskriminacijom došlo se do podatka da je 9,9% ispitanih osoba doživelo diskriminaciju u centrima za socijalni rad. Povezivanjem dobijenih podataka može se zaključiti da je skoro polovina osoba sa hendikepom, koje su se za pravnu pomoć obratile nekom centru za socijalni rad, upravo tu i doživela diskriminaciju.

Informisanost o građanskim pravima i načini informisanja

69,2% ispitanih osoba imalo je priliku da se informiše o svojim građanskim pravima.

Ovde je, takođe, ponuđena lista mogućih sredstava za informisanje, a ispitanicima je ostavljena mogućnost da zaokruže jedan ili više ponuđenih odgovora. Najveći broj ispitanih informacije o svojim pravima dobija putem televizije (57,2%), zatim putem novina (39,1%). Veći broj ispitanih informiše se i preko radija (25,5%). Zanimljiv je podatak da ispitane osobe malo koriste internet kao način za dobijanja informacija, jer svega 19,4% ispitanih osoba sa hendikepom informacije o svojim pravima dobija putem e-mail-a i web-prezentacija. Ispitane osobe najmanje informacija o svojim građanskim pravima dobijaju telefonom

(13,2%) i poštom (5,9%).

Ispitane osobe mogle su da dopišu načine na koje dolaze do informacija o građanskim pravima. Najveći broj ispitanih je dodao da do ovih informacija dolazi putem ličnog kontakta, potom preko udruženja osoba sa hendikepom, a zatim putem mejling - -lista, raznih publikacija, seminara, obuka i putem drugih oblika neformalnog obrazovanja, kao i na fakultetu.

07*

Ispitanima je ostavljeno da sami dopišu kojim su se ministarstvima obratili. Pomenuta su tri

Ministarstva: Ministarstvo rada zapošljavanja i socijalne politike, Ministarstvo prosvete i Ministarstvo

zdravlja.

Informisanost o zakonima i načini informisanja

71% ispitanih osoba odgovorilo je da su imale priliku da se informišu o zakonima i promenama/novostima u zakonima.

Ispitanima je ponuđena ista lista kao u prethodnom pitanju. I u ovom slučaju najveći postotak ispitanih ove informacije dobija putem televizije (58%), zatim preko novina (39,3%), 18,2% do ovih informacija dolazi putem elektronske pošte i web-prezentacija, 10,1% putem telefona i 6,8% putem pošte. Ispitane osobe su navele da do ovih informacija dolaze i putem ličnog kontakta, preko udruženja osoba sa hendikepom, a zatim i putem mejling-lista, raznih publikacija, Službenog glasnika, Saveta vlade za pitanja osoba sa invaliditetom, stručne literature, seminara, obuka, drugih oblika neformalnog obrazovanja, kao i na fakultetu.

Neposredno pravno savetovanje i pravna pomoć

34,5% ispitanika i ispitanica koristilo je pravno savetovanje, od čega je 25,5% koristilo individualno pravno savetovanje, a 13,6% je koristilo grupne prezentacije.

Približno isti procenat ispitanih osoba koristio je neposrednu pravnu pomoć (32,1%), pri čemu je 21,7% pravnu pomoć koristilo u vidu pisanja podnesaka, 11% u vidu pisanja urgencija državnim organima, a samo 6,1% je koristilo zastupanje pred sudovima i drugim državnim organima kao vid pravne pomoći.

Dostupnost informacija

Većina ispitanica i ispitanika, njih 66,6 %, smatra da nema uopšte ili ima vrlo malo informacija o svojim pravima, 27% ima veći broj potrebnih informacija. Samo 5,3% smatra da ima sve potrebne informacije.

Čak 74,5% smatra da nije pravovremeno informisano o svojim pravima. Ispitane osobe su imale priliku da daju svoj komentar na ovo pitanje. Komentari se mogu svrstati u više grupa:

- 1) do informacija o pravima dolazi se teško i kasno. Ispitane osobe ovo objašnjavaju postojanjem predrasuda, nezainteresovanošću i neažurnošću institucija i medija;
- 2) do informacija se dolazi isključivo ličnim angažovanjem;

Sljedeći klomentar objedinjuje obe grupe komentara:

«Ukoliko se potrudiš da dođeš do informacija možeš ih naći; inače oni koji bi trebalo da ih proslede nisu dovoljno ažurni.»

- 3) do informacija o pravima pravovremeno se dolazi zahvaljujući udruženjima osoba sa hendikepom (iako po prethodnom pitanju samo 9,9% dolazi do potrebnih obaveštenja ovim putem):

«Obzirom da sam u NVO onda su mi informacije dostupne.»

- 4) do informacija o pravima se ne dolazi zbog načina na koji radi jedan broj tradicionalnih organizacija, što ilustruju sledeći primeri:

«Niko se ne bavi informisanjem, postoje prava na koje savezi imaju monopol - ne daju informacije a ako i pitaš ne dobiješ pravu informaciju.»

«Aktuelni savezi i slične organizacije ne rade odgovorno svoj posao i ne prosleđuju informacije, a na funkcijama sekretara i predsednika su uglavnom zaposlene needukovane i nekompetentne osobe.»

- 5) do informacijama o pravima se ne dolazi pravovremeno jer se drže u tajnosti:

«Često se dešava da se usvoji neki novi zakon a da se to drži u tajnosti.»

«Ministarstvo koje priprema zakone priprema ih dobrim delom u tajnosti.»

- 6) neke ispitanice osobe su odgovorile da informacije o pravima nemaju jer se nisu angažovali po tom pitanju.

Načini informisanja

Ispitanima je data mogućnost da ocene u kojoj meri im svaki ponuđeni način informisanja obezbeđuje potrebna obaveštenja. 29,7% ispitanih osoba smatra da najviše informacija dobija putem ličnih kontakata, dok

25,9% smatra da ovim putem dobija dosta informacija.

Na drugom mestu se nalazi televizija putem koje 17,1% ispitanih dobija najviše informacija, a 22,2% dobija dosta informacija. Iz odgovora na ovo pitanje takođe se vidi da osobe sa hendikepom ne koriste internet u velikoj meri, jer čak 56,3% ispitanih ne dobija nikakve informacije preko web-stranica, a 54,5% ne dobija nikakve informacije preko e-mail-a. Iz odgovora na ovo pitanje došlo se do još jednog zanimljivog podatka – osobe sa hendikepom retko dolaze do informacija preko udruženja osoba sa hendikepom, kako tradicionalnih tako i nevladinih. Naime, samo 7,9% ispitanih osoba najviše informacija dobija preko sredstava informisanja tradicionalnih organizacija, a 9,4% preko sredstava informisanja nevladinih organizacija osoba sa hendikepom (pri čemu treba uzeti u obzir činjenicu da nevladinih organizacija osoba sa hendikepom ima znatno manje od tradicionalnih organizacija i da je većina njih nastala u poslednjih desetak godina).

DIREKTNA AKCIJA – PRAVNA POMOĆ

U ovom delu istraživanja ispitivalo se u kojim oblastima je osobama sa hendikepom najneophodnija pravna pomoć, od kojih organizacija/institucija očekuju najveću podršku u pružanju pravnih usluga, kao i koji uslovi treba da budu ispunjeni da bi one preduzele direktnu akciju. Ispitanim osobama ponuđeno je da se opredele u kojima od navedenih oblasti bi im bila potrebna pravna pomoć, uz mogućnost da zaokruže više od jednog odgovora. Pregled je dat u tabeli 11.

Dobijene odgovore na ovo pitanje je interesantno povezati sa odgovorima na neka prethodna pitanja. Najveći procenat anketiranih smatra da bi im pravna pomoć prvenstveno bila potrebna u oblasti medicinske zaštite i rehabilitacije (63,1%), što nije neobično s obzirom na to da najveći procenat smatra da je bio žrtva diskriminacije u bolnicama i drugim zdravstvenim ustanovama (20,2%). 54,9% ispitanica i ispitanika smatra da im je potrebna pravna pomoć u oblasti zapošljavanja. Podsetićemo da čak 78,8% ispitanih nije zaposleno zbog lošeg obrazovanja, predrasuda, nedostupnosti, nedostatka servisa podrške ili prevremenog penzionisanja. Među ispitanima koji su zaposleni 58% je onih kojima je potrebna pravna pomoć u ovoj oblasti, što nam govori

Tabela 11: Oblasti u kojima je potrebna pravna pomoć

Oblast	Postotak ispitanih osoba
Medicinska zaštita i rehabilitacija	63,1
Socijalna zaštita	59,4
Zapošljavanje	54,9
Obrazovanje	35
Informisanje	33
Porodica	19,4
Sport i rekreacija	15,8
Kultura	10,6
Religija/vera	2,6

da se ovi ispitanici i ispitanice susreću sa problemima na poslu zbog svog hendikepa. Pored oblasti navedenih u pitanju, navedena je i mobilnost, nabavka pomagala, prevoz, carina, stanovanje, hobi i finansijska pomoć. Samo osam ispitanih osoba je odgovorilo da im pravna pomoć nije potrebna.

Dostavljanje informacija o građanskim pravima

Ispitane osobe imaju ujednačeno mišljenje po pitanju organizacija/institucija koje bi trebalo da dostavljaju informacije građanima o njihovim pravima, tj. smatraju da bi sve navedene organizacije/institucije trebalo da dostavljaju informacije, pri čemu je i ovde data prednost centrima za socijalni rad. Naime, 60% ispitanih smatra da informacije građanima o njihovim pravima treba da dostavljaju centri za socijalni rad.

Zastupljenost svih institucija i organizacija, kada je dostavljanje informacija o građanskim pravima u pitanju, data je u tabeli 12:

Tabela 12: Institucije/organizacije koje bi trebalo da dostavljaju informacije o građanskim pravima

Institucija/organizacija	% ispitanika/ca
Centri za socijalni rad	60
Nevladine oranizacije osoba sa hendikepom	45,1
Nevladine organizacije koje se bave zaštitom ljudskih prava i pružanjem pravne pomoći	41,7
Ministarstva ^{08*}	39,4
Tradicionalne organizacije osoba sa hendikepom	35,2
Nadležna opštinska/gradska služba ^{09*}	31

Zanimljivo je da su nevladine organizacije osoba sa hendikepom prepoznate kao organizacije koje bi trebalo da se bave pravima u većoj meri nego tradicionalne organizacije.

Načini dostavljanja informacija o građanskim pravima

Ispitane osobe su sa ponuđenog spiska mogle da se odluče za jedan ili više načina dostavljanja informacija. 71,2% anketiranih smatra da ove informacije treba da budu dostavljene putem medija, 51% putem pošte, 36,7% smatra da bi elektronski način dostavljanja informacija bio najpogodniji, dok se 33,6% odlučilo za telefon.

Najviše ispitanika i ispitanica dodalo je da ove informacije treba da se dostavljaju i ličnim kontaktima, zatim putem javnih tribina, seminara, skupova, publikacija, informatora o zakonima (u dostupnom formatu), edukacija, informativnih radionica, neformalnog obrazovanja, internetom, putem savetnika za OSH, slanjem materijala, u parlamentu, putem sredstava javnog informisanja.

08*

Ispitani od svih ministarstava očekuju dostavljanje informacija o pravima koja su u njihovoj nadležnosti,

a najčešće se spominje Ministarstvo za rad, zapošljavanje i socijalnu politiku.

09*

Ispitani su najčešće kao nadležne službe za dostavljanje ovih informacija navodili Narodnu kancelariju,

Službu za pravno savetovanje građana i Službu za zaštitu prava građana.

Dostavljanje informacija o zakonima i promenama/novostima u zakonima

Lista ponuđenih institucija i organizacija ista je kao u prethodnom pitanju, a rezultati su slični kao i u slučaju dostavljanja informacija o građanskim pravima, što se vidi iz priložene tabele 13:

Tabela 13: Institucije/organizacije koje bi trebalo da dostavljaju informacije o zakonima i promenama/novostima u zakonima

Institucija/organizacija	Postotak ispitanih osoba
Centri za socijalni rad	56,1
Nevladine organizacije osoba sa hendikepom	44,8
Nevladine organizacije koje se bave zaštitom ljudskih prava i pružanjem pravne pomoći	44
Ministarstva ^{10*}	40,6
Tradicionalne organizacije osoba sa hendikepom	33
Nadležna opštinska/gradska služba ^{11*}	31,4

10*

Navođena su sva ministarstva, pri čemu su ispitane osobe najčešće navodile Ministarstvo za rad, zapošljavanje i socijalnu politiku.

11*

Što se tiče nadležnih službi najčešće su spominjani Služba za pravno savetovanje, Služba za informisanje građanja i ombudsman.

Načini dostavljanja informacija o zakonima i promenama/novostima u zakonima

72,3% ispitanih osoba smatra da ove informacije treba dostavljati putem medija, 49,9% putem pošte, 39,1% smatra da informacije treba da budu dostavljane putem e-mail-a i web-prezentacija i 34,3% ispitanih – putem telefona. Najviše ispitanih je dodalo lične kontakte, zatim javne tribine, seminare, skupove, publikacije, informatore o zakonima (u dostupnom formatu), edukacije, informativne radionice, elektronsku mrežu, savetnike za osobe sa hendikepom, letke, plakate, parlament, sredstva javnog informisanja.

Neposredno pravno savetovanje

I ovde su ponuđene iste organizacije i institucije kao i u prethodnim pitanjima, a rezultati su prikazani u tabeli 14.

Tabela 14: Institucije/organizacije koje bi trebalo da pružaju neposredno pravno savetovanje

Institucija/organizacija	Postotak ispitanih osoba
Centri za socijalni rad	60,7
Nevladine organizacije koje se bave zaštitom ljudskih prava i pružanjem pravne pomoći	44,2
Nevladine oranizacije osoba sa hendikepom	41,7
Tradicionalne organizacije osoba sa hendikepom	32,8
Nadležna opštinska/gradska služba ^{12*}	30,1
Ministarstva ^{13*}	22,9

^{12*}

Na osnovu dobijenih odgovora najnadležnijom službom za pružanje neposrednog pravnog savetovanja smatra se Kancelarija za pravnu pomoć.

^{13*}

Mali broj ispitanih je navodio koja ministarstva su, po njima, zadužena za pružanje neposrednog pravnog savetovanja, a najčešće je to Ministarstvo za rad, zapošljavanje i socijalna pitanja – Odsek za pitanja osoba sa hendikepom.

72,3% smatra da ovo savetovanje treba da bude realizovano kroz grupne prezentacije, a 63,7% drži da to treba činiti putem individualnog savetovanja. I ovde su ispitani mogli da se odluče za jedan ili oba odgovora

Neposredna pravna pomoć

Iz dobijenih odgovora na ovo pitanje vidi se da i u slučaju pružanja neposredne pravne pomoći ispitane osobe sve navedene institucije i organizacije smatraju važnim i odgovornim, a pre svega centre za socijalni rad. Rezultati su dati u tabeli 15:

Tabela 15: Institucije/organizacije koje bi trebalo da pružaju neposrednu pravnu pomoć

Institucija/organizacija	Postotak ispitanih osoba
Centri za socijalni rad	60,7
Nevladine organizacije koje se bave zaštitom ljudskih prava i pružanjem pravne pomoći	41,3
Nevladine oranizacije osoba sa hendikepom	41,3
Tradicionalne organizacije osoba sa hendikepom	32,5
Nadležna opštinska/gradska služba ^{14*}	31,2
Ministarstva ^{15*}	20,6

^{14*}

Na osnovu dobijenih odgovora najnadležnijom službom za pružanje neposredne pravne pomoći smatra se Kancelarija za pravnu pomoć.

^{15*}

Mali broj ispitanih je navodio koja ministarstva su, po njima, zadužena za pružanje neposrednog pravnog savetovanja, a najčešće je to Ministarstvo za rad, zapošljavanje i socijalna pitanja – Odsek za pitanja osoba sa hendikepom.

Na pitanje koji načini pružanja neposrdne pravne pomoći postoje ispitanim osobama ponudno je nekoliko odgovora, pri čemu su mogli da zaokruže više od jednog. Dobijeni rezultati dati su u tabeli 16:

Tabela 15: Institucije/organizacije koje bi trebalo da pružaju neposrednu pravnu pomoć

Institucija/organizacija	Postotak ispitanih osoba
Centri za socijalni rad	60,7
Nevladine organizacije koje se bave zaštitom ljudskih prava i pružanjem pravne pomoći	41,3
Nevladine organizacije osoba sa hendikepom	41,3
Tradicionalne organizacije osoba sa hendikepom	32,5
Nadležna opštinska/gradska služba	31,2
Ministarstva	20,6

Oblici zastupanja koje su ispitane osobe dodale jesu: lobiranje za ljudska prava osoba sa hendikepom, nalaženje advokata, kampanje.

Neophodni uslovi za traženje pravne pomoći

Učesnicama i učesnicima u anketi ponuđen je niz uslova, pri čemu je trebalo da ocene u kojoj meri im je važno da svaki od njih bude ispunjen pri traženju pravne pomoći.

«Ako pravnu pomoć pruža osoba koja je dobro upoznata sa pravnim položajem osoba sa hendikepom»

36,3% ispitanih smatra da je ovo veoma bitan uslov pod kojim bi se nekome obratili za pravnu pomoć, za 41,8% ovo je manje bitan uslov, a za 21,7% je nebitan.

«Ako bih bila sigurna da bih zaista i dobila pravnu pomoć./Ako bih bio siguran da bih zaista i dobio pravnu pomoć»

29,9% ispitanih navodi da je ovaj uslov bitan za traženje pravne pomoći, 37,6% da nije toliko bitan i 32,3% da je nebitan.

«Ako pravnu pomoć pruža osoba koja je senzibilisana za pitanje hendikepa»

21,7% ispitanika ovaj uslov smatra bitnim, 42% manje bitnim, a 36% ne postavlja to kao uslov za traženje pravne pomoći.

«Ako bi pravna pomoć bila besplatna»

Za 21,5% ispitanih osoba ovo je bitan uslov za traženje pravne pomoći, za 28,6% je manje bitan, a za 48,8% to je nebitan uslov.

«Ako bi pravnu pomoć pružala osoba sa hendikepom»

Samo 5,7% ispitanih osoba smatra da im je za korišćenje pravne pomoći bitno da je pruža osoba koja ima hendikep, 20,6% smatra da to nije toliko bitno, a čak 73,2% smatra da je nebitno.

«Uz zagarantovanu diskreciju»

13,9% ispitanih osoba navelo je diskreciju kao bitan uslov, 23,7% kao manje bitan, a 62% kao nebitan.

Ispitane osobe mogle su da dopišu uslov koji bi im bio značajan prilikom traženja pravne pomoći. Zanimljiv je sledeći komentar, koji insistira da pravnu pomoć pruža stručna osoba:

«Nipošto priučena osoba tj. SOS telefoni već direktna pomoć.»

A komentari poput dole navedenih ukazuju na veliku opreznost kod ljudi sa hendikepom kada je korišćenje pravne pomoći u pitanju.

“Ako bih bio siguran da ću dobiti spor.”

“Ako ocenim da mi je preko potrebna.”

LIČNI STAVOVI

Među ispitanima koji osobe sa hendikepom svrstavaju u kulturnu ili jezičku grupu najviše je onih koji koriste kolica ili se otežano kreću (76%)

Cilj ove grupe pitanja bio je da se ispita na koji način ispitanice osobe vide položaj osoba sa hendikepom u odnosu na celokupno društvo, da se ispituju potrebe osoba sa hendikepom kada je pravna pomoć u pitanju kao i spremnost da se angažuju na ostvarivanju tih prava.

Osobe sa hendikepom pripadaju...

Dat je niz grupa u koje se mogu svrstati osobe sa hendikepom. Od ispitanih je traženo da zaokruže grupu/grupe kojima, po njihovom mišljenju, pripadaju osobe sa hendikepom u odnosu na celo društvo. Ponuđene su sledeće grupe:

Ugrožena grupa	45,3%
Marginalizovana grupa	35,2%
Ravnopravni deo društva	34,3%
Manjinska grupa	18,3%
Kulturna ili jezička grupa ^{16*}	3,1%
Ništa od navedenog	3,7%

^{16*}
Među ispitanima koji osobe sa hendikepom svrstavaju u kulturnu ili jezičku grupu najviše je onih koji koriste kolica ili se otežano kreću (76%)

Spremnost na korišćenje pravne pomoći

Na kraju upitnika je dat niz tvrdnji, kako bi se ispitali lični stavovi po pitanju spremnosti na korišćenje pravne pomoći u slučaju diskriminacije, a ispitanice osobe su odlučivale u kojoj meri se slažu sa njima. Pri analizi odgovora vodilo se računa da li su ispitanici izjavili da su bili žrtva diskriminacije po osnovu hendikepa kako bi se uporedio njihov odnos prema navedenim stavovima.

«Osećam se spremnom/spremnim da se borim za svoja prava na sudu»

21,5% ispitanih osoba koje smatraju su doživele diskriminaciju po osnovu hendikepa ne slaže se sa konstatacijom, 28,7% delimično se slaže, a 49,8% potpuno se slaže. 21% ispitanih osoba koje smatraju da nisu doživele diskriminaciju po osnovu hendikepa ne slaže se sa konstatacijom, 22,5% delimično se slaže, a 56,5% potpuno se slaže. Interesantno je da su ispitanice osobe koje smatraju da nikada nisu diskriminisane zbog hendikepa spremnije da se bore za svoja prava na sudu nego oni koji se osećaju diskriminisanim.

«Trebam mi podrška pravnog savetovališta»

12,8% ispitanih osoba koje smatraju su doživele diskriminaciju po osnovu hendikepa ne slaže se sa konstatacijom, 30,7% delimično se slaže, a 56,5% potpuno se slaže. 19,6% ispitanih osoba koje smatraju da nisu doživele diskriminaciju po osnovu hendikepa ne slaže se sa konstatacijom, 24,6% delimično se slaže, a 55,8% potpuno se slaže. I jedna i druga grupa ispitanih u većoj meri smatra da im je potrebna podrška pravnog savetovališta, pri čemu oni koji su doživeli diskriminaciju osećaju nešto veću potrebu za pravnom podrškom.

«Mislim da su informacije o pravima i mogućnostima pravne asistencije tajna»

43% ispitanih osoba koje smatraju da su doživele diskriminaciju po osnovu hendikepa ne slaže se sa konstatacijom, 35,4% delimično se slaže, a 19,7% potpuno se slaže.

52% ispitanih osoba koje smatraju da nisu doživele diskriminaciju po osnovu hendikepa ne slaže se sa konstatacijom, 40,4% delimično se slaže, a 21,2% potpuno se slaže.

Najveći procenat ispitanih osoba sa hendikepom ne slaže se sa ovom konstatacijom, a prednjače oni koji se ne smatraju žrtvom diskriminacije.

«Ne verujem u pravni sistem i sudove u ovoj zemlji»

22,6% ispitanih osoba koje smatraju su doživele diskriminaciju po osnovu hendikepa ne slaže sa konstatacijom se, 31,9% delimično se slaže, a 45,5% potpuno se slaže.

31,5% ispitanih osoba koje smatraju da nisu doživele diskriminaciju po osnovu hendikepa ne slaže sa se konstatacijom, 36,5% delimično se slaže, a 32% potpuno se slaže.

Prva grupa ispitanih osoba u najvećem procentu ne veruje u pravni sistem i sudove kod nas, dok druga grupa delimično veruje.

«Ne mogu ništa da promenim, pa zašto da radim bilo šta»

64,8% ispitanih osoba koje smatraju da su doživele diskriminaciju po osnovu hendikepa ne slaže se sa konstatacijom, 20,1% delimično se slaže, a 15,1% potpuno se slaže.

75,5% ispitanih osoba koje smatraju su doživele diskriminaciju po osnovu hendikepa ne slaže se sa konstatacijom, 12% delimično se slaže, a 12,5% potpuno se slaže.

Ispitane osobe koje sebe ne smatraju žrtvama diskriminacije pokazuju veću spremnost za akciju (75,5% se ne slaže sa konstatacijom), u odnosu na ispitane osobe koje smatraju da su žrtve diskriminacije (64,8% se ne slaže sa konstatacijom).

ZAKLJUČAK

O uzorku

Metoda, korišćena pri izboru uzorka za ovo istraživanje, profilisala je uzorak ka osobama koje su u većem stepenu uključene u društvo. Stoga je procenat studenata i studentkinja kao i visokoobrazovanih ispitanica i ispitanika u uzorku bio znatno veći nego što je to inače slučaj u populaciji osoba sa hendikepom. Takođe, najveći deo ispitanog uzorka su činile osobe koje imaju manje od 40 godina.

Upoređivanjem dobijenih odgovora na pitanja o mestu stanovanja tokom odrastanja i trenutnom mestu stanovanja, došlo se do zaključka da značajan broj onih koji su odrasli u manjim sredinama sada živi u većim. Ovo se može objasniti time što je, kao što je već rečeno, istraživanjem obuhvaćen veliki procenat studentkinja i studenata i onih koji su nekada studirali, pa je postojanje univerziteta u velikim mestima jedan od bitnih uzroka ovim razlikama. Takođe, u velikim gradovima servisi podrške za osobe sa hendikepom su razvijeniji nego u manjim sredinama (gde uglavnom ne postoje). Zbog svega navedenog, osobe sa hendikepom u većim sredinama imaju više mogućnosti, čime je olakšano (ili bi barem trebalo da bude) i njihovo uključivanje u društvo.

Socijalni status uzorka

Najveći procenat ispitanih osoba završio je redovnu osnovnu i srednju školu, a znatan broj je pohađao specijalnu ili vanrednu školu. Uopšteno govoreći, malo osoba sa hendikepom ima kvalitetno obrazovanje usled nepristupačnosti obrazovnih institucija, nepostojanja adekvatne tehničke opreme i dostupnih formata udžbenika, usled nemogućnosti praćenja nastave na gestovnom jeziku u školama i na fakultetima, koji bi učenicima i učenicama i studentima i studentkinjama sa različitim tipovima hendikepa omogućili ravnopravne uslove za školovanje i studiranje. U prilog lošem obrazovanju ide i nedovoljna razvijenost ili nepostojanje službi podrške, u prvom redu personalne asistencije.

Zaposlenost osoba sa hendikepom obuhvaćenih ovim istraživanjem je mala, ali znatno veća u odnosu na zvanične podatke kada su osobe sa hendikepom u pitanju. Slaba zaposlenost osoba sa hendikepom proističe

iz lošeg obrazovanja, neadekvatnih/nepostojećih službi podrške i nedostupnosti radnih mesta. Osim toga, potencijalni poslodavci nemaju poverenje u radne sposobnosti osoba sa hendikepom, što proističe iz predrasuda. Osobe sa hendikepom mogu jednako uspešno da obavljaju niz poslova kao i osobe bez hendikepa. U nekim slučajevima, potrebna je fizička dostupnost radnog mesta, podrška personalnih asistenata ili asisitvni tehnologija. U velikom broju slučajeva dovoljna je dobra volja i prevazilaženje ličnih predrasuda.

Što se tiče materijalnog stanja porodica ispitanih osoba sa hendikepom, može se reći da je situacija izuzetno loša jer skoro polovina od ukupnog broja ispitanih osoba živi u porodicama sa mesečnim prihodom manjim od 5.000 dinara po članu, ali je i ovaj udeo manji u odnosu na zvanične podatke. Rezultati dobijeni za ovo pitanje mogu se povezati sa rezultatima iz pitanja vezanih za obrazovanost i zaposlenost osoba sa hendikepom. Neadekvatno obrazovanje, nepristupačnost, predrasude – samo su neki od uzroka male zaposlenosti osoba sa hendikepom, što značajno utiče na materijalni položaj cele porodice. Sem toga, neretko se dešava da jedan od roditelja mora da napusti posao kako bi mogao stalno da bude uz dete sa hendikepom i pruža mu neophodnu asistenciju što utiče na smanjenje kućnog budžeta.

Diskriminacija

Među ispitanim osobama koje su doživele diskriminaciju po osnovu hendikepa dominiraju oni sa teškoćama u govoru i učenju i sa tzv. nevidljivim vrstama hendikepa (hronična oboljenja, fiziološka oštećenja i sl.). Osobe koje imaju teškoće u učenju su najčešće neshvaćene u svom okruženju i njihov hendikep se tretira kao lenjost i nezainteresovanost. Sa druge strane, može se pretpostaviti da se osobe sa hroničnim oboljenjima i fiziološkim oštećenjima osećaju diskriminisanima i zbog toga što se njihovo stanje najčešće ne tretira kao hendikep. Društvo ni u ovom slučaju nije dovoljno svesno specifičnosti ovih tipova hendikepa (način i vreme ishrane, potreba za odmorom, terapijom i sl).

Zdravstvene ustanove i bolnice su mesto gde je najveći broj ispitanih osoba doživeo diskriminaciju, a potom sledi osnovna škola. Zdravstvene ustanove su institucije sa kojima ljudi po nastanku hendikepa imaju prvi kontakt, a osnovna škola je jedna od prvih sredina socijalizacije i kao takva veoma bitna za dalji psihički razvoj i životni tok. Ovo su sredine u kojima je osobama sa hendikepom potrebna najveća podrška, a upravo su se tu ispitane osobe osećale u najvećoj meri diskriminisanima.

Rezultati takođe pokazuju da su osobe sa hendikepom najmanje diskriminacije doživljavale u nevladinim organizacijama osoba sa hendikepom. Može se primetiti da je veoma mali procenat ispitanih osoba doživeo diskriminaciju prilikom prijavljivanja ili izvođenja različitih oblika neformalnog obrazovanja, što se razlikuje od iskustva vezanog za formalno obrazovanje.

Činjenica je da su razni oblici neformalnog obrazovanja trenutno otvoreniji i dostupniji osobama sa hendikepom u odnosu na formalno obrazovanje. Međutim, treba imati u vidu da su mnoge organizacije osoba sa hendikepom za svoje članove organizovale razne obuke (strani jezici, rad na računaru) i pored toga što

postoje mnoge privatne škole koje, takođe, organizuju iste kurseve. Uz to, organizacije osoba sa hendikepom organizuju i druge vrste edukacija i treninga sa različitim sadržajima, pri čemu se vodi računa o dostupnosti i prilagođavanju izvođenja učesnicama i učesnicima. Diskutabilno je kakvi bi se odgovori na ovo pitanje dobili da organizacije osoba sa hendikepom ne sprovedu programe neformalnog obrazovanja.

Iskustva u korišćenju pravne pomoći i informisanju o pravima

Polovina ispitanih osoba koje su doživele diskriminaciju, tražila je pravnu pomoć zbog toga, i to najčešće u centrima za socijalni rad, pri čemu se mora skrenuti pažnja na različito poimanje diskriminacije među ispitanimima. Naime, dosta je onih koji pravnu pomoć vezuju isključivo za ostvarivanje povlastica po osnovu hendikepa.

U odnosu na one koji traže pravnu pomoć, mnogo je veći procenat ispitanih osoba koje se samo informišu o svojim pravima. Do informacija najčešće dolaze putem televizije i preko prijatelja, tj. ličnim kontaktom. Međutim, ispitane osobe smatraju i da se do informacija ne dolazi na vreme i da mnoge informacije nisu dostupne.

Institucije koje su najodgovornije za pružanje različitih vidova pravne pomoći, ali i za pružanje informacija ispitanimima su centri za socijalni rad. Među ostalim institucijama, za koje se smatra da su u većoj meri odgovorne za pružanje pravne pomoći i informacija, nalaze se različita ministarstva i opštinske službe, nevladine organizacije koje se bave zaštitom ljudskih prava i pružanjem pravne pomoći i organizacije osoba sa hendikepom (i nevladine i tradicionalne).

Direktna akcija – pravna pomoć

Najveći broj ispitanih osoba smatra da im je pravna pomoć najpotrebnija u oblasti medicinske zaštite i rehabilitacije, a potom socijalne zaštite i zapošljavanja. Ispitanima je, da bi posegnuli za traženjem svojih prava, izuzetno bitno poverenje u osobu koja ih pravno zastupa, i bitno im je da je ta osoba dobro upoznata sa pravnim mehanizmima za borbu protiv diskriminacije. Sledeći bitan uslov za traženje pravne pomoći je sigurnost da će je zaista i dobiti. Osobama sa hendikepom su često tokom života bila uskraćivana mnoga prava, što je dovelo do toga da je većina spremna da traži svoja prava jedino ako je sigurna da će krajnji ishod biti pozitivan po njih. Zanimljivo je da velika većina anketiranih smatra da nije bitno da li pravnu pomoć pruža osoba sa hendikepom ili ne, već da je važnije da se pruži dobra pravna pomoć, što jednako dobro mogu činiti stručnjaci sa hendikepom kao i oni bez hendikepa (pri čemu je važno da, bilo jedni bilo drugi, imaju svest o postojanju različitih tipova hendikepa i da imaju razumevanja za osobe sa tim hendikepima). I osobe koje su doživele diskriminaciju i one koje su izjavile da nisu bile diskriminisanе u velikom broju izjavljuju da imaju

potrebu za pravnom pomoći i da su spremne da rade na ostvarivanju svojih prava. Sa druge strane, primetno je nepoverenje u sudove i u pravni sistem i kod jedne i kod druge grupe ispitanih.

Osobe sa hendikepom različito shvataju diskriminaciju i na različite načine se nose sa njom. Neke od njih su u potpunosti svesne diskriminacije i svog nepovoljnog položaja u društvu i u mogućnosti su da barem delimično identifikuju izvore diskriminacije i barijere koje im ona postavlja. Druge, međutim, ne žele da se suoče sa činjenicom da im nisu svuda pružene jednake šanse i mogućnosti, a neke uopšte nisu svesne ove činjenice, pa samim tim nisu svesne ni postojanja diskriminacije.

Pravovremena i potpuna informisanost o pravima, učešće osoba sa hendikepom u definisanju prava, mogućnost prepoznavanja različitih oblika diskriminacije i sagledavanje načina reagovanja na nju ključni su faktori za proces kreiranja inkluzivnog društva.

Obučavanje i osveščivanje (Edukacija i senzibilizacija) osoba bez hendikepa neophodno je kako bi razumeli pojam diskriminacije, postali svesni njenog postojanja i sebe u ulozi diskriminatora u nekim situacijama. Podjednako je potrebna edukacija i senzibilizacija samih osoba sa hendikepom po ovom pitanju, kao i pravovremeno obaveštavanje o njihovim pravima, zakonima i promenama/novostima u zakonima kako bi i one razumele mehanizme diskriminacije, postale svesne da je ona svuda prisutna i da je neophodno (i moguće) aktivno se boriti protiv nje.

REČNIK

HENDIKEP je gubitak ili ograničenje mogućnosti da se učestvuje u svakodnevnom životu zajednice ravnopravno sa ostalima zbog fizičkih i socijalnih barijera.

DISKRIMINACIJA PO OSNOVU HENDIKEPA je svako pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje (isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva) u odnosu na lica ili grupe, kao i na članove njihovih porodica, ili njima bliska lica, na otvoren ili prikriven način, a koje se zasniva na postojanju hendikepa ili razlozima u vezi sa hendikepom.

NEPOSREDNA DISKRIMINACIJA postoji ako se pojedinci ili grupa zbog postojanja hendikepa, u istoj ili sličnoj situaciji, bilo kojim aktom ili radnjom, stavljaju u nepovoljniji položaj u odnosu na druge.

POSREDNA DISKRIMINACIJA postoji ako se pojedinci ili grupa zbog postojanja hendikepa, u istoj ili sličnoj situaciji, bilo kojim aktom ili radnjom koja je prividno zasnovana na načelu jednakosti i nediskriminacije, stavljaju u nepovoljniji položaj u odnosu na druge.

SENZIBILISANOST ZA PITANJE HENDIKEPA visok stepen osetljivosti i razumevanja u pristupu osobama sa hendikepom.

Prilog I

ISTRAŽIVANJE MEĐU ORGANIZACIJAMA OSOBA SA HENDIKEPOM I ORGANIZACIJAMA ZA ZAŠTITU LJUDSKIH PRAVA

ANALIZA ANKETE ZA ORGANIZACIJE

Podaci o organizaciji:

Ispitivanjem je bilo obuhvaćeno 67 organizacija, od čega je 58 organizacija osoba sa hendikepom i 9 organizacija za zaštitu ljudskih prava. U 17 organizacija zaposleno je ukupno 29 pravnik i pravica sa višom stručnom spremom; u 20 organizacija zaposleno je ukupno 34 pravice i pravnik sa visokom stručnom spremom; u 5 organizacija zaposleno je 7 pravnik i pravica sa magistraturom i u jednoj organizaciji zaposlen je jedan pravnik sa doktoratom. U 17 ispitanih organizacija postoji potreba za još 30 pravica i pravnik sa višom stručnom spremom, u 36 organizacija za još po jednim pravnikom/pravnicom sa visokom stručnom spremom, u 7 organizacija za još po jednom pravnicom/pravnikom sa magistraturom, u 5 organizacija za po jednom pravnicom sa doktoratom.

Pitanja o pravnoj pomoći

Sve anketirane osobe koje su predstavljale svoje organizacije izjavile su da te organizacije pružaju pravnu pomoć osobama sa hendikepom.

Skoro sve ispitane organizacije (97%) informišu osobe sa hendikepom o njihovim pravima, a informacije najčešće dostavljaju putem telefona, ličnim kontaktom, putem časopisa, okruglih stolova i seminara. Samo 11,5% dostavlja informacije putem mejla/web-prezentacija. Velika većina organizacija (94%) informišu osobe sa hendikepom o zakonima i promenama/novostima u zakonima i to najčešće ličnim kontaktom.

Organizacije se u nešto manjoj meri bave pružanjem pravnih saveta (69%). Individualno pravno savetovanje osobama sa hendikepom pruža 64,1% organizacija, dok 35,8% sprovodi grupne prezentacije/radionice kao oblik pravnog savetovanja.^{17*} Takođe, 69% organizacija pruža neposrednu pravnu pomoć osobama sa hendikepom. Iz dobijenih odgovora vidi se da se pravna pomoć najčešće pruža pisanjem podnesaka, što radi 64,1% organizacija, potom pisanjem urgencija državnim organima (35,8% organizacija), a samo 14,9% zastupanjem pred sudom i drugim državnim organima.^{18*}

Istraživanje među organizacijama osoba sa hendikepom i organizacijama za zaštitu ljudskih prava u Srbiji i Crnoj Gori sprovedeno je kako bi se stekao uvid u stavove i osetljivost ovih organizacija kada je u pitanju diskriminacija osoba sa hendikepom, njihovo poznavanje pravne regulative kada su u pitanju prava osoba sa hendikepom, kao i iskustvo i mogućnosti pravne pomoći u slučaju ove vrste diskriminacije. Istraživanje je sprovedeno u obliku ankete koja se sastojala iz dva dela:

- opšteg upitnika za organizacije
- upitnika za pravnice/pravnike u organizaciji.

Opšti upitnik za organizacije koje se bave ljudskim pravima obuhvatao je i grupu pitanja koja su imala za cilj da istraže u kojoj meri se ove organizacije bave zaštitom prava osoba sa hendikepom, kao i da li postoje prepreke u društvu i u zakonskoj regulativi koje ovim organizacijama smanjuju mogućnost zaštite ljudskih prava osoba sa hendikepom.

Istraživanjem je obuhvaćeno 15 opština u Srbiji i 12 opština u Crnoj Gori. Predstavnici/predstavnice organizacija anketirani su u ličnom kontaktu ili putem elektronske pošte.

Istraživanjem su obuhvaćene nevladine organizacije osoba sa hendikepom kao i matične (tradicionalne) organizacije osoba sa hendikepom na gradskom i na saveznom nivou. Među njima su organizacije osoba sa hendikepom koje okupljaju ljude sa različitim tipovima fizičkog hendikepa kao i organizacije koje su usmerene na samo jedan tip hendikepa.

17*

Ispitani su kod pitanja o načinu pružanja pravnog savetovanja mogli da zaokruže jedan ili oba

ponuđena odgovora.

18*

Ispitani su kod pitanja o načinu pružanja pravne pomoći mogli da zaokruže jedan ili više ponuđenih

Samo 7% ispitanih organizacija ima zaposlenu jednu osobu koja puno radno vreme radi na pravnoj zaštiti osoba sa hendikepom.

RAD NA PRAVNOJ ZAŠTITI OSOBA SA HENDIKEPOM

Prepreke za pružanje kvalitetne pravne pomoći

Kao glavne prepreke za pružanje kvalitetne pravne pomoći organizacije su prepoznale finansijska sredstva, zakonsku regulativu i sporo sudske reagovanje. Jedna organizacija je istakla arhitektonske barijere i predrasude u našem društvu kao osnovne prepreke, dok je druga prepoznala neažurnost rada centara za socijalni rad. Slede dva interesantna komentara koja zaslužuju da budu preneti u originalnoj formi:

“Naša organizacija daje jednak prioritet osobama sa hendikepom kao i ostalim svojim slučajevima koje procesuiru u okviru programa besplatne pravne pomoći, te su prepreke koje se javljaju i problemi koje susreće naša kancelarija pravne pomoći - nedostatak finansijskih sredstava za pružanje ovih usluga, neadekvatna pravna regulativa, loša povezanost i koordinacija institucija državnih organa, nedovoljna informisanost građana, nedostatak motivacije da se pristupi sveobuhvatnom rešavanju problema (od ostvarivanja osnovnih ljudskih prava do neadekvatne nege i pomoći ili čak zlostavljanja u ustanovama za pomoć i zaštitu).”

“Neinformisanost lokalne zajednice, uvek postoje drugi prioriteti koji budu prihvaćeni i podržani jer su isplativi a mi smo neprofitni i zato neisplativi.”

Sve ispitane osobe smatraju da postojeća zakonska regulativa pruža minimalnu (ili nedovoljnu) zaštitu osobama sa hendikepom. Interesantna je procena jedne organizacije iz Crne Gore:

“U Crnoj Gori moja procena je da je zastupljenost zaštite za pomenuta lica 3-5%.”

Izneta je i preporuka da bi pojedine zakone trebalo prilagoditi evropskim i međunarodnim standardima. Na kraju ove kvalitativne analize, navodi se doslovce komentar jedne od organizacija:

“Postojeća zakonska regulativa pruža minimum mogućnosti za zaštitu prava osoba sa hendikepom. Osnovni problem je što ne postoji adekvatna zakonska regulativa u smislu postojanja jednog organskog zakona koji bi obuhvatio prava svih osoba sa hendikepom. Ovako postoje pojedini zakoni i podzakonski propisi (pravilnici i odluke) ali su oni uglavnom usmereni na određene grupe osoba sa hendikepom npr. ratni vojni i civilni invalidi rata i slično.”

92% organizacija upućeno je u promene u zakonodavstvu koje se tiče prava osoba sa hendikepom. Pošto su odgovorile na pitanje da li su upućene u ove promene, organizacije su pozvane da dodatno objasne svoj odgovor.

Sa jedne strane, organizacije same učestvuju u zakonskim promenama (3 organizacije); dobijaju informacije putem medija, e-mail-a, seminara ili od državnih organa (5 organizacija) ili u saradnji, odnosno, putem umrežavanja sa drugim organizacijama osoba sa hendikepom (ovde je i naglašena funkcija Udruženja studenata sa hendikepom).

Sa druge strane, organizacije su nezadovoljne nivoom informisanja o promenama u zakonodavstvu koje se odnosi na osobe sa hendikepom (7 organizacija). Zanimljivi su odgovori organizacija koji govore o nezadovoljstvu saradnje sa državnim institucijama i sa savezima kojima organizacije pripadaju:

“Nadležni državni organi i institucije nedovoljno uključuju NVO (nevladine organizacije) osoba sa invaliditetom (OSI) u kreiranje zakonodavnih promjena, takođe i vertikalni protok informacija u NVO OSI nije dobar.”

“Najveći problem je što nam državni organi ne dostavljaju nacрте zakona koji se tiču OSI na vreme.”

“Nismo u potpunosti u toku tako da neke promjene saznamo tek kada se donesu zakoni, a za neke druge smo slali svoje komentare ali nisu uvaženi.”

Neke organizacije su na ovo pitanje odgovorile svojim stavovima o tome šta valja raditi ili menjati u zakonodavstvu. Izdvaja se nekoliko interesantnih komentara:

“Treba uvesti dosta izmjena, tj.dopuna i jasnije definisati neke pojmove, posebno se osvrnuti na osobe sa mentalnom retardacijom i njihovim mogućnostima, pravima i obavezama.”

Svakako je komentar koji podseća na grupu osoba sa intelektualnim hendikepom veoma interesantan. U Srbiji i Crnoj Gori posebna diskriminacija je prisutna prema osobama sa intelektualnim hendikepom, ova grupa je marginalizovana i sklonjena od očiju javnosti. Valja se podsetiti samo kampanje početkom 2000. godine kada su mnoge institucije za osobe (uglavnom decu) po prvi put “otkrivene” za oči javnosti u šumama i u zabačenim krajevima. Druga interesanta stvar vezana za ovaj komentar jeste termin koji ispitana osoba koristi za ovu populaciju, i koji samo dodatno doprinosi diskriminaciji. Da bi se zaključilo pozitivno, navodi se komentar ispitanika:

“Dobro je da se nešto konačno promenilo po tom pitanju i da se mi sami pitamo za neke stvari vezane za budućnost i život nas samih i da promena zakona i njihovo usvajanje idu u korist, tj. poboljšanje uslova života osoba sa hendikepom.”

70% organizacija učestvuje u promenama zakonodavstva koje se tiče osoba sa hendikepom, a svega 30% organizacija je zadovoljno svojim učešćem u ovim promenama. Dobijeni su sledeći komentari:

“Smatramo da se nedovoljno vrednuje rad naše organizacije i položaja žena sa invaliditetom.”

“Događa se da nadležni organi ne informišu blagovremeno nevladine organizacije o održavanju javnih rasprava o pojedinim predlozima pravnih propisa.”

“Služimo im samo za to da ispune neke zakonske forme koje ih obavezuju da nas uključe u proces, a sami donose i potpisuju zakone koje donesu bez dodatnih konsultacija i našeg aktivnog učešća u implementaciji i nadgledanju istih.”

“Bili bismo zadovoljni da se poštuju naše sugestije.”

Pitanja o međunarodnom iskustvu

Sa zakonodavstvom drugih zemalja koje se tiče osoba sa hendikepom upoznato je 61% predstavnica i predstavnika anketiranih organizacija.

Organizacije su potom navele zemlje čije zakonodavstvo poznaju. Navodimo neke od zakona koji si spomenuti su: Zakon o psima vodičima; American with Disabilities Act; Austrija – Zakon o zapošljavanju; Nemačka - Zakon o ravnopravnosti; Rusija - Zakon o zaštiti invalida; Danski zakon o diskriminaciji OSH; Zakon o zdravstvenoj zaštiti, socijalnoj zaštiti i zakon o obrazovanju iz Hrvatske, Slovenije i Makedonije; Zakon o raspodeli sredstava od igara na sreću iz Slovenije; Zakon o zaštiti invalida iz Slovenije i Hrvatske; Zakoni o socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti u Danskoj, Švedskoj i Austriji; USA, Kanada, Italija - Zakon o zaštiti OSI;

Italija-Socijalna zaštita. Svi zakoni su navedeni u formi u kojoj su ih nazvale ispitane osobe. 66% predstavnika i predstavnica upoznato je sa međunarodnim poveljama i deklaracijama koje su potpisali SCG/YU.

Organizacije su potom navele sva međunardna dokumenta sa kojima su upoznate. Sledi tabela 17. sa pregledom odgovora.

Tabela 17: Međunarodni dokumenti sa kojima su ispitane osobe upoznate

Međunarodni dokumenti	Broj ispitanih osoba
Univerzalna deklaracija UN o ljudskim pravima	8
Konvencija o pravima deteta	5
Standardna pravila UN za pitanja OSI	5
Madridska deklaracija	5
Evropska Konvencija o ljudskim pravima	3
Deklaracija iz Salamanke	2
Konvencija o zabrani antipersonalnih mina	1
Konvencija za izjednačavanja položaja osoba sa invaliditetom.	1
Sarajevska platforma	1
Konvencija MOR (međunarodnog org. Rada) o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju OSI.	1
UNESCO-obrazovanje dece sa invaliditetom.	1
Deklaracija o pravima invalida (1959).	1

Četiri ispitane organizacije učestvuju u međunarodnim procesima na polju zaštite prava osoba sa hendikepom (kao što je Ad Hoc Komitet UN za izradu sveobuhvatne i integrativne Konvencije o promovisanju i zaštiti prava i dostojanstva osoba sa hendikepom), 16 organizacija učestvuje posredno – 13 preko partnerstava i koalicija na nacionalnom i internacionalnom nivou sa drugim organizacijama, a 3 – preko partnerstava i koalicija na nacionalnom i internacionalnom nivou sa drugim organizacijama, dok 39 organizacija uopšte ne učestvuju u ovim procesima.

Pitanja o budućnosti pravne pomoći

Ispitane osobe su na pitanje kako vide budućnost zakonske regulative za osobe sa hendikepom davale odgovore koji se mogu svrstavati u sledeće kategorije:

- Treba doneti zakone koji bi štitili osobe sa hendikepom u slučaju diskriminacije
- Uloga Evropske Unije u motivisanju Srbije i Crne Gore u donošenju zakona
- Povećano učešće osoba sa hendikepom u zakonodavnim procesima
- Povećanje socijalne pomoći za osobe sa hendikepom
- Udruženo delovanje svih organizacija osoba sa hendikepom
- Uključivanje naše zemlje u međunarodne tokove.

Predstavice i predstavnici organizacija navodili su, takođe, primarne aktivnosti koje treba preduzeti da bi se uspostavio sistem pravne pomoći za osobe sa hendikepom. Dobijeni odgovori su prikazani u tabeli 18.

Tabela 18: Primarne aktivnosti za uspostavljanje sistema pravne pomoći za osobe sa hendikepom

Primarna aktivnost	Broj ispitanih osoba
Unapređivanje zakonodavstva	14
Uspostavljanje kancelarije ombudsmana	6
Umrežavanje organizacija OSH	5
Edukacija državnih službenika	4
Zapošljavanje pravnika u organizacijama OSH	3
Učešće OSH u donošenju zakona	3
Edukacija OSH	3
Medijska kampanja	3
Volontiranje pravnika	2
Organizacija službi na lokalnom nivou	2
Edukacija pravnika/ca	1
Informisanje organizacija	1

Ispitane osobe smatraju da se pravni servis za osobe sa hendikepom kod onih kojima je namenjen najbolje može promovisati putem medijskih kampanja, javnih skupova, umrežavanjem postojećih organizacija osoba sa hendikepom, otvaranjem savetovališta, organizovanjem lokalnih pravnih servisa u organizacijama osoba sa hendikepom, kroz edukaciju lokalnih vlasti.

Čak 92% ispitanih predstavnica i predstavnika organizacija veruje da postoje strahovi/barijere kod osoba sa hendikepom da krenu ka ostvarivanju svojih prava putem direktnih akcija.

Slede njihovi komentari na ovu konstataciju:

“I same osobe s hendikepom, kao i njihovi zastupnici još uvek hendikep doživljavaju kao nesto sramno, strašno i opterećeni su predrasudama iz straha da ih još više ne stigmatizuju, ne znaju dovoljno o svojim pravima i poprilično su inertni, očekujući da drugi riješe njihove probleme.”

“Još nedovoljno razvijena svest i kod samih osoba sa hendikepom o svojim mogućnostima.”

“Prezašćeni od strane porodice, a uplašeni od okruženja zbog diskriminacije zato što su OSI.”

“Strah od predrasuda i načina na koji će biti tretirani od strane drugih ljudi, državnih činovnika.”

“Postoji strah da izgube već stečena prava.”

Ispitane osobe smatraju da bi najbolji način za ohrabrivanje osoba sa hendikepom za korišćenje mehanizama zaštite njihovih ljudskih prava bila edukacija i razvijanje svesti o svojim pravima osoba sa hendikepom, potom slede pozitivni primeri, mediji, javni skupovi, poboljšanjem pravne regulative.

ANALIZA ANKETE ZA PRAVNICE I PRAVNIKE U ORGANIZACIJAMA

Istraživanjem je obuhvaćeno 38 pravnika i pravica iz 38 organizacija. Tokom obrazovanja 38% ispitanih bilo je u mogućnosti da stekne znanja o pravima osoba sa hendikepom koja su regulisana zakonima. Ispitane osobe mogle su da navedu nivoe i vrste obrazovanja na kojima su se susretali sa temama koje se tiču prava osoba sa hendikepom. Dobijeni rezultati su dati u tabeli br. 19

Tabela 19: Nivo obrazovanja na kome se učilo o pravima osoba sa hendikepom

Nivo obrazovanja	Postotak ispitanih osoba
Srednja škola	31
Fakultet	43
Neformalno obrazovanje	26

Interesantno je da je dosta ispitanih pravica i pravika o ovoj tematici učilo samostalno i kroz praksu, u radu na zaštiti prava osoba sa hendikepom.

80% pravica i pravika najviše je čitalo o pravnoj zaštiti osoba sa hendikepom u publikacijama organizacija osoba sa hendikepom, 13% je čitalo u stručnoj literaturi, dok 7% nije imalo priliku da se sretne sa ovom vrstom tekstova.

Većina ispitanih pravica i pravika iz organizacija, njih 69%, smatra da je neophodno kroz praktični rad upoznavati studente prava sa pravima i potrebama osoba sa hendikepom i privoleti ih na rad sa njima. Takođe, slažu se i da je na drugim nivoima obrazovanja potrebna edukacija o ljudskim pravima.

Prilog II

ISTRAŽIVANJE MEĐU CENTRIMA ZA SOCIJALNI RAD

ANALIZA ANKETE ZA CENTRE ZA SOCIJALNI RAD

Istraživanje među centrima za socijalni rad sprovedeno je sa ciljem da se ispita kakva vrsta državne pravne pomoći je dostupna osobama sa hendikepom i koji su pravni mehanizmi i okviri za krivično gonjenje osoba/grupa/organizacija koje sprovode diskriminaciju nad osobama sa hendikepom. Stoga je istraživanje sprovedeno u obliku ankete koja se sastojala iz dva dela:

- opšteg upitnika za centre za socijalni rad
- upitnika za pravice i pravike zaposlene u centrima za socijalni rad

Istraživanjem je obuhvaćeno 10 centara za socijalni rad iz Beograda. Osobe koje su predstavljale centre bile su anketirane u ličnom kontaktu sa anketarima.

Pitanja o pravnoj regulativi

Sve osobe koje su predstavljale centre smatraju da su prava osoba sa hendikepom regulisana zakonom koji je u nadležnosti/interesu centra za socijalni rad, međutim nijedan centar trenutno ne radi na predlozima promena zakona. Petoro ispitanika smatra da je najbolje regulisati položaj osoba sa hendikepom postojanjem jedinstvenog, sveobuhvatnog zakona, jedna osoba smatra da je rešenje postojanje pojedinačnih odredbi u svakom zakonu, četvoro smatra da položaj osoba sa hendikepom treba da bude regulisan na oba navedena načina.

Svoje stavove su objasnili u sledećim komentarima:

“Lakše se ostvaruju prava koja su regulisana jedinstvenim zakonom.”

“Jednim zakonom nije moguće obuhvatiti sve potrebe i životne situacije.”

“Treba imati zakon kao lex generalis, a onda u okviru drugih zakona detaljno regulisati prava.”

“Kroz zakone se reguliše oblast, ali zapravo potrebna je primena tih zakona.”

“Na taj način bi se prava OSH ostvarila na način koji bi u cilju ekonomičnosti i brzine opravdao svoju svrsishodnost.”

Pitanja o pravnoj pomoć

Devet centara za socijalni rad, od deset ispitanih, pruža pravnu pomoć osobama sa hendikepom. Svih deset centara obaveštava osobe sa hendikepom o njihovim pravima. Centri najčešće obaveštenja pružaju u ličnom kontaktu, zatim telefonom, putem medija i poštom. Interesantno je da ni jedan od ispitanih centara ne pruža informacije putem web prezentacija i e-mejllova. Šest ispitanih centara informiše osobe sa hendikepom o zakonima i promenama/novostima u zakonu. I ove se informacije pružaju, pre svega, u ličnom kontaktu.

Svi centri pružaju neposredno pravno savetovanje osobama sa hendikepom i to putem individualnog savetovanja, a dva centra organizuju i grupne prezentacije ili radionice. Sedam centara pruža neposrednu pravnu pomoć osobama sa hendikepom. Centri najčešće neposrednu pravnu pomoć osobama sa hendikepom pružaju pisanjem podnesaka (5), potom zastupanjem pred sudom i drugim državnim organima (3) i pisanjem urgencija državnim organima (2).

Pitanja o budućnosti pravne asistencije

Na pitanje kako vide budućnost zakonske regulative za osobe sa hendikepom, ispitanе osobe su dale sledeće odgovore:

“Kao mogućnost izjednačavanja.”

“Kao obavezu našeg društva, nužnost i neophodnost jednog društva.”

“Objedinjavanje svih zakonskih procesa u jedan jedinstven zakon.”

“Zakon je u pripremi, nisam upoznata sa detaljima.”

“Isto kao i do sada.”

“Donošenje zakona o inkluziji OSH u sve nivoe obrazovanja.”

“Pravna pomoć i kroz državne institucije, ali i kroz NVO u saradnji sa državom.”

“Nužno donošenje zakona kojima će se regulisati status OSH.”

“Donošenjem ovih zakona treba poboljšati položaj osoba sa hendikepom.”

“Prilagođavanje evropskim standardima.”

Kao primarne aktivnosti koje treba preduzeti da bi se uspostavio sistem pravne asistencije za osobe sa hendikepom navedene su sledeće:

“Uspostavljanje i definisanje mehanizma zaštite ljudskih prava osoba sa invaliditetom, kroz međusektorsko povezivanje.”

“Doneti zakon.”

“Informisanje.”

“Stručne službe za davanje besplatnih pravnih saveta.”

“Saradnja sa NVO i određivanje timova u okviru postojećih državnih organa koji bi se time bavili”

“Konsultovati iskustva zemalja u kojima postoji zakonska regulativa koja reguliše ovu oblast.”

“Organizovanje radionica, poboljšanje rada udruženja, poštovati pravne propise za diskriminaciju OSH.”

“Jedinstvena baza podataka o osobama sa hendikepom.”

Ispitane osobe navele su sledeće prepreke za uspostavljanje sistema pravne asistencije za osobe sa hendikepom:

“Odsutstvo mehanizama za sprovođenje pravne asistencije.”

“Siromaštvo društva i nepoznavanje potreba lica sa hendikepom.”

“Nema prepreka.”

“Neosetljivost vlasti na njihove probleme koji nisu goruća pitanja, siromašna društva.”

“Nedostatak precizne regulative.”

“Nepostojanje svesti o problemima sa kojima se OSH sučeljavaju u svakodnevnom životu.”

Ispitane osobe navele su da bi najadekvatniji način za promovisanje pravnih servisa za osobe sa hendikepom kod mogućih korisnika, pre svega, medijska promocija, zatim upoznavanje sa servisom putem radionica, potom kroz udruženja, putem informatora, brošura i uličnih manifestacija. Osmoro ispitanih veruje da kod osoba sa hendikepom postoje strahovi/barijere koji ih sprečavaju da krenu putem direktnih akcija, a kao razloge navode sledeće:

“Oprez osoba sa invaliditetom i pasivnost kao posledica predrasuda i stava društva prema osobama sa invaliditetom.”

“Nailaze na nerazumevanje, predrasude, prezaštićenost od strane porodice.”

“Ne zbog njih samih, već zbog nemogućnosti pristupa, tj kretanja.”

Ispitane osobe navele su sledeće načine, korisne u ohrabrivanju osoba sa hendikepom za korišćenje mehanizama zaštite njihovih ljudskih prava.

“U direktnom kontaktu (radu) sa osobama sa invaliditetom, kampanjama (zajedničkim) u lokalnoj zajednici, uvođenjem inkluzivnog pristupa u izvođenju svih akcija u promovisanju prava i potreba osoba sa invaliditetom.”

“Preko udruženja državnih institucija.”

“Putem medija.”

“Učiti osobe bez hendikepa toleranciji i nediskriminaciji svih manjinskih grupa, pa i OSH.”

“Da kao punopravni članovi društvene zajednice uzmu aktivno učešće u svim društvenim aktivnostima, koristeći pri tome i svoje određene prednosti koje su stekli rešavajući probleme sa kojima se osobe bez hendikepa nisu suočavale.”

“Boljim informisanjem, psiho-socijalnom podrškom.”

“Putem medija, neposredna podrška i dr.”

“Preko udruženja i državnih institucija.”

ANALIZA ANKETE ZA PRAVNICE I PRAVNIKE U CENTRIMA ZA SOCIJALNI RAD

U sprovedenom istraživanju ispitano je 11 pravica i pravika iz 11 centara za socijalni rad. Tokom obrazovanja troje ispitanih je bilo u mogućnosti da stekne znanja o pravima osoba sa hendikepom koja su regulisani zakonima. Ispitane osobe su mogli da navedu nivoe i vrste obrazovanja na kojima su se susretali sa temama koje se tiču prava osoba sa hendikepom. Dobijeni rezultati su dati u tabeli br. 20

Tabela br. 20: Nivo obrazovanja na kome se učilo o pravima osoba sa hendikepom

Nivo obrazovanja	Broj ispitanih osoba
Srednja škola	0
Fakultet	3
Neformalno obrazovanje	5

Samo jedna ispitana osoba samoinicijativno je izučavala ovu oblast prava.

Četvoro pravika najviše je čitalo o pravnoj zaštiti osoba sa hendikepom u stručnoj literaturi, dvoje u publikacijama organizacija osoba sa hendikepom, a dvoje nije imalo priliku da se upozna sa ovom vrstom tekstova, jer ne zna kako da dođe do njih.

Zanimljivo je da anketirane pravice/anketirani pravici daju podjednaku ulogu fakultetskom i neformalnom obrazovanju o pravnoj zaštiti osoba sa hendikepom. Naime, devetoro njih smatra da je podjednako važno kroz praktični rad upoznavati studente prava sa pravima i potrebama osoba sa hendikepom i privoleti ih na rad sa njima, kao i kroz razne oblike neformalnog obrazovanja.

STRANA	SADRŽAJ
03	UVOD
05	ISTRAŽIVANJE MEĐU OSOBAMA SA HENDIKEPOM
05	O UZORKU
12	DISKRIMINACIJA
22	POVERENJE U PRAVNI SISTEM I PRAVNO ZASTUPANJE
28	DIREKTN A AKCIJA – PRAVNA POMOĆ
36	LIČNI STAVOVI
39	ZAKLJUČAK
43	REČNIK
	Prilog I
44	ISTRAŽIVANJE MEĐU ORGANIZACIJAMA OSOBA SA HENDIKEPOM I ORGANIZACIJAMA ZA ZAŠTITU LJUDSKIH PRAVA

45	ANALIZA ANKETE ZA ORGANIZACIJE
51	ANALIZA ANKETE ZA PRAVNICE I PRAVNIKE U ORGANIZACIJAMA

Prilog II

53	ISTRAŽIVANJE MEĐU CENTRIMA ZA SOCIJALNI RAD
53	ANALIZA ANKETE ZA CENTRE ZA SOCIJALNI RAD
57	ANALIZA ANKETE ZA PRAVNICE I PRAVNIKE U CENTRIMA ZA SOCIJALNI RAD